

והיה זה לדעתי קרוב לזמן יציאת ענן וכת דליה לכפור בתורה שבע"פ ולקרא דרור לכל חכמות וביותר להכמת הלשון ובאשר היו פנים מעמק ההלכות שקדו בעוצם רוחם בפתרון המלות ופי' הפוסקים להעמיד הכל עפ"י שיטתם והמדרק בעל האגרון ר' דוד בר אברהם אלפסי שחי קודם ר' סעדי' (נודע לנו ע"י החכם רש"י ז"ל נספרו לקוטי קדמוניות ע"ס) גם ר' יהודה בן קריש (1) היו בזמן ההוא ומדברי מ' ג' סרוק בשרשי שמוזכר תמיד פותרים שהיה קודם זמנו אך אין עדים עליהם שהיו קראים.

ורנה לפי זה ומכל הנאמר עד הנה בטלים ומבוטלים דברי האומרים כי הקראים היו מניחי כללי הלשון ומחברי המסורה והניקור אך ורק הכללים והניקור היה סגולה קדומה לכל האימה הן צדוקים הן קראים והן רבנים. ולי היה בן אשר קראי לא כתב הרמב"ם בהלכות ס"ת שסמך בכתיבת ס' תורתו על ספר מונה מבן אשר בירושלים כנודע לנו שהרמב"ם היה שנא מאד את הקראים ולי היה בו רק ריח קראית. הרחיקו (הנה שנות בעלי מדרקים הראשונים תעלה בתולדות התלמידים).

בסוף אלה הדברים מצאתי את עצמי מחויב להזכיר פה מ"ש ר' יונה ג' ננאח המפורסם בין המדרקים הראשונים בספרו הריקמה ממעלת חכמת הדקדוק וההתנצלות בעד חכמי משנה והתלמוד ובראיות נכוחות למבין שהיו בקיאים בכללי הלשון והם ידעו הדרך היותר נכון בשערי הדקדוק ומה שנמצאו לפעמי' קצת דברי' נגד חקי הלשון הוא טעות מירומה מצד המליגים ובאשר אינם בקיאים בדברי חכז"ל ובמלות הסכמיות שלהן וז"ל בהקדמת ספר הנ"ל "והתמה מגדול מהם בהקלם בחכמה זאת וכוונתם אנשים ובמעוש הכרתם כי קיום המצות כמשפטם וכו' כי אם אחרי העמידה על הדקדוק והם רואים כי רבותי' ז"ל משתמשים בו וטוענים בו בדבריהם וטענותם באמרם מאי

עולם עממי לכל שוקד על דלות הדקדוק. עוד לחסיף הנה כפי שכתבתי שכבר נראה לי להוילא ולשער כי האסורה הייתה נחלקת לשני חלקים חלק א' שווי הנוגות וערכי קונקדנץ עפ"י הניקור וחלק שני ערכי השרשים ופירוטם ומחלק זה נמלאו שארית פליעה הנה והנה בתלמוד ומדרשים (עי' לקמן פתשגן) והנה זה החלק נאבד כמו שנאבדו שאר דברים רק מה שנשאר צפי החכמים והמדרקים האחרונים החלו לחסוף הכל לחסוד יתר ובפרי בן גנאל נמלאו הרבה מזה היה בניין חסד ויתרום אחת מהנה ועי' לקמן.

(1) ר' יהודה בן קריש שהיה זמן רב קודם רש"י והקראים יסוקוהו לשלם וכמו בן אלדד דני וקלם מלחיו הרבנים כמו החכם רש"י והחכם גרעון מסיכויים עושה אכזי אינו ממשכן נפשי על דא כי מה שנון קראית נמלאת בהם ובספריהם אורכה בלגרת בן קריש בניין למוד המרגום מלאת שוביח ראיות וכן המשנה והתלמוד כבוד גדול וכבוד הקראים שהיה חללי ליחס להם כל איש גדול ומופלג כח"ש הרב ש"י (בכה"ע"ת תקל"א דף 32) על בעלי הקבלה וז"ל "אכן נודע שהתולדות של אלו בעלי הסודות לונות בין בעלי בריהם כל קדוון וגאון אעפ"י שלפעמים משענהם רלון מלד".

מ ב ו א

לג

מבעה רב אמר "וכו". "יותר נפלא ומנונה מזה ממעשיהם ונגלה מסכלותם מה שהם תופשים עלינו עדת המפרשים ספרי האלהים בהביאנו עד מן המשנה בעבור שהם מננים אותה במה שנמצא בה ממלות זרות יוצאות חוץ לחקשת הלשון כמו מה שנאמר לא יתרום (1) ואם תרם תרומתו תרומה אמרו כי זה טעות כי התי"ו מן תרומה איננה שרשית וכבר הנהיגו בתרם ויתרום מנהג השרשים וכו' וכן אמרו באמרם (תענית פ"ג) מתריעין ויתריעו מן תרועה כי הם מן וירע העם וטענו עוד באמרם לא יופך בענין יהפך כאשר אמרו (כלאים פ"ד) היתה שדהו זרועה חטים ונמלך לזרעה שעורים ימתין לה עד שתתלע ויופך ואחר כך יזרע וכו' ואמרו עוד במה שאמרה המשנה (חולין ק"ג) מדיח ומליח שהוא טעות בשמות וטעות בנזרה וכו' והיתה ראוי להיות ממליח וכו' ואנחנו מרוממים מעלת המשנה וכו' ונבאר דעת הקדמונים ז"ל ואופני מנהגם בהם וכו' ואפשר שינהינו העבריים האות אשר איננה שרשית מנהג האות השרשית כהנהגתם יו"ד יהודים והיא נוספת בו כי הוא נגזר מן אודה את ה' מנהג יו"ד יעץ באמרם מתיהרם כאשר נאמר ויתיעצו (תהלים פ"ג) וכו' וכן עשו בעלי משנה בלא יתרום ואם תרם וכו' וכבר נראה כי דעת אנשי המשנה בתרם ויתרום וזולתם הדומים להם הוא דעת העבריים במתייהרים ועב"ל. (ועי' דל"ז ע"ג) ספק נדודה ונלחות) ומביא בתוך החיבור ראיות לכללי אשר הניח מהנהגת הלשון בתלמוד (עי' ס"ז דף 207) גם מביא ראיות מניקוד המלות בתלמוד (דף 124).

קצת מחק עצם לשון המשנה ותלמוד וההבדל אשר ביניהם וביניהם ובין לשון המקרא.

כבר כתבתי לעיל (דף ג') כי בשכבר הימים בזמן האחרון (2) הניחו חוקרי הלשון למונח קים לחלק בין לשון עברי ללשון המשנה ובין לשון המשנה ללשון התלמוד וחכמי הנוצרים (3) היו הראשונים אשר החלו

(1) כבר נגע הרמב"ם בפירושו למשנה בליקור זה והוא לקוחים מקפר הירקונה או כפי שהיה הכלל מוקבל בלשונה ומדוע לא זכר הרמב"ם את המוקור אשר נמנו שאל ע"י לקמן בסמוך (דף ל"ח) שם הארכתי דענין זה כי כן היה דרך הראשונים שלא להזכיר תמיד מוקור הדבר והרמב"ם כבר התגלגל עליו בזה שאליו וחזיר המחברים אשר לקח מהם קלט דבריו הנה הנה שהביאו הענין להזכירם.

(2) בונתי בזמן האחרון כי חכמי הדקדוק ראשוני הראשונים כמו שזכרנו בסמוך לעיל מניח את הרב ר' יונה ג' גנאח מלא לשון המשנה נקיה וטהורה וקודם לו מלאנו ר' יהודה בן קרים רס"ג וכהנה כולם מציאים ראיה לפירושיהם מלשון המשנה והגמרא ורק האחרונים שהתערבו בזה וילמדו סברותיהם ילאו לחלק בין לשון המשנה ובין לשון המקרא. ומה שמלאנו גם בין הראשונים שהלכו בזה הדרך כמ"ש הרב ר' גנאח וזכיר סברותיהם לדעתי בזה להם כי טעו במאמרים "שני חכמים בלשון המשנה" "לשון פורה לחד ולשון חכמים לחד" ולקטן במשך הענין אבאר אלה המאמרים עפ"י עומק כוונתם ודיו המהברים שכתבו על המשנה שזכיר הרב החכם גייגער כל אלה לא כתבו ספר דקדוק לשון המשנה רק פתרו המשנה כאלו היא לשון בפני עצמה.

(3) משפחת בוקאעמארק האב והבן, סורענהויזיום בערומיו, אלטייט, 1071, דאק 1735 מאצער, וקרב לזוננו החכם הארעמאן.

לכתוב חיבורים וקונטרסים והערות בכללי דקדוק לשון המשנה ובימים האחרונים התארחו לחברתם גם מחכמינו חכמי ישראל וכתבו ביד ה' עליהם השכיל והמאסף לכל המחנות אשר לו הקדימה בריבוי הענינים הוא הרב המופלג וכו' וכו' מזה' אייזק הירש הירש ווייס נר'ו בספרו "משפט לשון המשנה (ווין. 8. תרכ"ו) 1).

ומה שמחזיק סברת החכמים היוצאים לחלק בין לשון המשנה ולשון הנמר' הוא הרושם הכתוב על מצח הברייתא ר"מ אומר (פ"א פ"ו) "ושנו חכמים בלשון המשנה" 2) אך לדעתי לא כווננו הטיב כי רבנו הקדוש כאשר עלה בדעתי עפ"י הפסוק עת לעשות לה' לאסוף ולכתוב תושבע"פ כל ההלכות פסקים נזרות ותקנות להיותם ביחד ביד כל איש ואיש בלי ספק שיצא ע"י דבר מתוקן אסף סביביו חכמים מפורסמים מחכמי דורו ומתלמידיו הנסמכים והמה יחידיו יחברו כל הדינים וצוה אליהם להיותה לישנא קלילא מוכן לכל וסגנון מיוחד בין כולם בהסכמה אחת 3) בלשון מבוחר בלי

1) הרב הזה מלאכה גדולה עשה כי אסף וליקט מכל הגמלא בענינים האלה וטודעים לו ותן להם תוקם כחוק חבורו אך לר לנו מאד כי לא הטיב ע"ש' בזה שמחזיק לנו הנאקורים אשר מהם שאב כי אלל כל כלל וכלל היה לו להזכיר זה לקהתי ממוחרר פלוני כי בזה שמוכר ררך כלל המחברים שחברו פי' ודקדוקים על לשון המשנה (נדק 12—13) בזה לא ילא ירי חובתו כי אלל כל דבור ודבור החיוב להזכיר שם האומרו כי בלתי זה מקלקל קורי הליטעראטור וכן לא יעשה ותוך מזה שכן מחברים שכתבו דברים יקרים בענין לשון המשנה ולא ראה אותם כמו הרב הנדקדק הגדול מיה' חיים קעסלין במאמרו "באר חובות" (ומאסף תקנ"ז ובכח"ט תקפ"ה) הרב הגדול חכם עמנו שר"ל ז"ל במאמרו היקר "באר קלת לשונות מלשון חכמים" בכח"ט תקפ"ט דק 123—132 הקדמותו הגדולה לקטר דקדוקו ופי' דקדוקו עלונו כי בזה שמוכרו מ"ש באריעטנו משנה 1826—1847 הלל זה רק קילור דברים. החכם ר"ע לאנדויל בחבורו היקר ג'ייסט חונד ספרדשע דעד חוטען העברדעןד פראג 1827 וכל זה נעונו אלל מחברי עמנו שלא ישאלו את קורות הליטעראטור טרם ישנו על כסף ההפחדות וע"כ יפלו בזהמורות — לא כן המחברים ומחכמי העמים כי ילערו לחבר הענין ונה בלחו חכמה ומדת ישאלו מחפילה אורים הליטעראטור מה נמלא כסוד ודפס בזה הענין והומים החכמים ווי הנם אלה אשר כבר ניסו לרבר בזה ואח"כ עומים עמור (סטודירחון מוחצען) ועיינו בענין לארכו ולרחבו ומה ששאר עוד מקיימים או מחדשים מה שלא נודע לקודמים וזהו דרך הישר על שדה המחקר והעיון.

2) ירדכי הרב הנקי והנבקר בפרך מזה' מ"פ כר"י רוח לי בלצענו על ודדש (במדרב רבה פרשה א') "עודע אמרו עמי דרבו (ירמיה ב' ל"א) מהו דרבו לשון משנה הוא הרודה פת מזה אמרו ישראל' ע"כ. ורלה להחזיק בזה כי ישנו חילוק בין לשון משנה ובין לשון כ"ק ולשון משנה מיוחדת לעמנה היא אך אחי לענה אכתרי' דרבי טרפון לא ייר בני עמו ואחאחו כהשערתי ולא ארענו וכוונת מלה משנה לשון חזרה על הדינים וההלכות פיאלאות משקיל ועריא עפ"י המדות שהסורה נדרשת בלשון מפורש ומובן לכל איינע וויעדערהחונג דער געוויינלענע רעזולטאטע ח"ן איינער קורלען בינדיגען זייט פערסטאנדליצען וויינע (ספרדשע) כמו שאמרו חז"ל "כלל נאמרו מקיני וכו' וחזרו ונשנו בערבות מואב" וע"כ מכונה ספר אלה הדברים משנה חזרה שהוא חזר על הראשונות בציאור ובפירוש וכח"ש האולי משה בחר את התורה האלה לאמר ולא כמו שפירש הר"ק עפ"י הגמרא סנהדרין כ"א ע"כ את הפסוק וכסו לו את משנה התורה האלף (דברי' י"ז י"ח) וע"כ מכנים השכנים בלי' יון הק' ההוא Deuteronomion והוא מלשון Deuterosis לשון חזרה ווידער החונג וגם מלשון שני שהוא ג"כ כונה חזרה.

3) בעין זה ספר לנו הרב ר"ע בהדרת זקנים דק 67 (דפוס ווילנא תרכ"ו) מהעמקת ע' זקנים "והנה המה החאזרו חיל ושמרו את הסדר הזה כי כל איש מהם לבדו היה מעמיק כל חלק ממונו ואחר כך היו מכוונים כל ההעמקות יחדיו והנוסח היומר נאות ומקובל אל הכל הוא לבדו יבא אל ספר'.

לה

מבוא

פלפול ומשא ומתן והיא נקראת אח"כ "לשון המשנה" ובאשר הברייתא בנזכרה היא מחוברת מפסקי אמרי מוסר בלי הרחבת הראיות לכן רשמו עליה "שני חכמים בלשון המשנה" לא כן היא לשון הנמרא היא ילקוט מאמרים ופלפולים מהרבה מאות חכמים הכל כפי מה שנמצאו מאמריהם כתובים על הגליונים או נמסרים מפה לפה מהרבה מאות שנים לכן מצאנו סגנון לשונות משונות דא מן דא פעם בלישנא קלילא וצחה ופעם בכבדות הרי מצאנו בה שארית תפלות והספרים מאותם הומנים קודמים והמה כולם צח ושהורות בלשון הנביאים חוץ ממה שנמצאו ביניהם הרבה ענינים בלשון ארמי וסורי והוא נ"כ כפי שמצאו אותם המלקטים והמחברים (1) גם המאמר "לשון חכמים לחור" נראה להחזיק נ"כ סברת המחלקים אבל כבר הסיר המדקדק הגדול החכם מוה' חיים קעסלין במאמרו "באר דחובות" (2) את מסוה הטעות מעיניהם ובאר המאמר עפ"י כונתו האמתית ואעתיק דבריו הנחמדים בקצרה בההערה למטה בשולי היריעה.

(1) **החכם מוה"י** בספרו ענני הלשון ארמיים (פראג תקע"ג) כתב דף 6 "חלל בעלי המשנה אם חתם שמו בנשמתו לשון עברית זכה ועבודה נקיה וכל קיד ודופי בכל זאת לא נמלטו וממלות פרעיות ארמיים להיוון מורגלות בפומי דאשמי וכו'. ובעלי התלמוד השתמשו בלשון ארמיים להיוסם קרוב אל ארץ הכשרים והיא השפה הזאת שפה העם אשר משלה ציונים ההם וכו' ולא לבר שבאו מיוחדת מעשרבות דבריה חכמינו בעלי התלמוד וכו' וכו' כי אם גם בייחודות וחסדפות שלמות שבעל המימרא באר דבריו בלשון ארמיים הן בהלכה ואגדה וכו' ובעבר כל היינו דאמרי דאשמי שכן רק בשפת ארמיים להיוון נולדו על דרכי עמאל דבר העדבר בלשון ההיא וכמה פעמים חיתה שפה הארמיית לבעלי התלמוד ז"ל לעזר לבאר בהן את המשנה במקום שדרכה פירוש על אופן היותר מרות דרך כל המבארים אשר יצארו לשון זה בלשון אחרת" עכ"ל. ובכן כאשר נמסר להם ובאשר נמלאו בעלם הלשון ההיא לוקפיהו בילקוטם במקצתא ומוקצתא בלי לשונות בהם אף מלה אחת ורוב לשון הגמרא היא בלשון מרות בלשון עברי כמו לשון המשנה והגמרא ההשכלית לשון המקרא בהרבה דברים ומלים חדשות.

(2) **הוא** נכתב אל הרב ר"ם ז"ל בינין הגהותיו ביעתר ילחק נדפס במאסף תקצ"ו ובנכח"ע תקפ"ד ח"ל "ואמנם אין ספק שבימי חכמי התלמוד עדיין היה קיים חלק רב מן הלשון וכו' ויותר מזה בימי חכמי המשנה שהמה ידעו דרכי הלשון בשלמות בלי ספק ולכן לא קרו גדולי מפרשי המשנה מלחם באור למלות שנמלאו במשניות באופן שיהיה מולאן מלשון העברית וגם השרשים אשר לא נמלאו כלל במקרא והשתמשו בהם בנשמה על משקל העברי יתלו החקרין בדיעבתינו ויהיון דעת שלמות הלשון הנודע לחכמים ההם וכמו שבאר זה הרמב"ם בפ' המשניות ריש תרומות וצום' כללים וכו' וכו' והן אמת שהנדיקקים האחרונים ויש מן הראשונים קרו מן הדרך הזה ומאנו לשים את הכלל הזה בלה"ק יען הסמכם על משענת מאלמר חז"ל שאמרו: **לשון תורה לעצמה ולשון חכמים לעצמן** ואשמי בעיני לא חללא משען ומושענה במאמר ההוא לרחק את הכלל הזה וכו' ולא חוכל למנוע מזה דעו צדיקיו המאמר המכר ואומר: כי לשון זה לא מלחמי בש"ס רק ענינונות שהקפידו החכמים על תלמידים וההיון אותם מלשונות לשון המשנה או הלכה מן הלשון המקובל חללם ומורגל כבר בפי החכמים אשר בארו איזה מלה ויחרו לה איזה הוראה מיוחדת אף שיש יתר הבאור במלה אשר יבארו גם עפ"י דרכי המקרא מ"מ לא ראו לתת רשות לתלמידיהם להשתמש בלשון אחר על הענין הזה ממש שהקפידו כבר החכמים הקדמונים וכו' וכו' וזהו מה שחשבו צדיקיו מאוחרים ז"ל לשון תורה לעצמה וכו' כלומר שאין ראוי שיפול לכ חכם על איזה מלה שישמשו בה חכמים ואינה מוקצת עס דרכי המקרא כי אמנם דרך החכמים כן הוא וכו' וכו' (ומבוא שם ראיות חזקות לדבריו) וע"פ הדברים האלה התכרח עמה שאמרו חז"ל לשון תורה לעצמה וכו' אין המאמר הזה כולל להיות **לשון מיוחדת ודרך לעצמה לבד דברי** חז"ל רק שלמנו בהם חז"ל פלא בהחלל דבריהם איזה מלה היולאה חזן מדרכי המקרא כי כבר יסמן היותר מוקצת ע"פ החכמים על איזה הוראה מיוחדת.

הרב קלמן צנאוואר "באר הרוחות" וצעה נאים אה פנינו להודיע שזכות הפעלים ששמשו בהם ח"ל ולא נמלאו בכחבו יש ומהם שאין הונעט מלגזאר על היותו מילדי לה"ק וכו' האין לא עוב עשו בזה שגזר שאין ראוי להכניס מלה תלמודית בטוחת חפלותו וכו' ווי הגיד להם הדבורים התלמודיים שגזרו עליהם שהם מלשון ארנוני כי לא מילדי העברים והנה? אהם שלא נמלאו במקרא? הנה כמו כן אה נמלא שרש? ומה חסרון בדיעבטו ועכ"ל על ענה על לב טהור הרננ"ס ז"ל לומר בהם שאינם מלשון עברי רק הנה חסרון בדיעבטו ויחסור חכמה הלשון הודיע לחז"ל וכו' כי לולא שידעו ויסידי התפלות שהמלות הן מולאן ומוציאן בלשון העברי לא היו משתמשים בהן הכהנים השלמים אהם בעלי השבון הלהה ולא היו נחמנים לכן מקום כבודו התפלה וכו' ולכן אה הלה חולא איה דבור בלשונם הדראה ומוגדר לררבי המקרא אה נגזר חסרון הדיעה על היותו שלא דעת ומשפט הלשון רק מוטעל על כל איש בלשון הדבור האורח בכל מה דאפשר וכו' אהם היו בעלי הלשון ווי ומלטו יגיד על פניהם דרכיהם כי לא כן עשו בזה שגזרו לפעמים ומשל לא פעל אחר ומה שנהה המקרא בו? כי לולא שידעו כי הק לישאלא הוא המושקל או הפעל הוא או ענין בוחרים בו ולא לו בלבד שכוני כל שקק על ההוראה היחודת המגדלת שם הנדרפים י"ב ילחם אל בחריהם בעקשאל אחר ויחור ויבולוו להיות בוחתם לרצון בו על רמזים ענליים ומחלואים תמים דעים ועכ"פ כלם **שרשי לה"ק** הנה אף שלא נמלאו במקרא עכ"ל. ע"ש דבריו בחריכות והנענס לפשט. וקדון לזה כי ח"ל ואחלה המלות הנמלאות בדבריהם ז"ל ונהה ענע הלשון העברית ומוחלואתם כסוייה וטוטה הגופים ווחלת על דרך לשון המקרא אף שלא נמלא האורח בכלל במקרא או ששמשו בזה שם על ומשל אחר וכן הנמלא במקרא בשם האורח לשון לקטע על שליוות ידיעתם ולגזר על כל אלה שהם פעלים עבריים מפליגי לה"ק הנשארים לנו לפעלה מלבד אורח הנמלאים בה"ק **ובכור לפרום בין שרשי לה"ק** ומה לב נכון הולין אשר ביותינו ש"י יפלא וימונו דבר להבדיל גם בין הנדרפים הנמלאים בדברי חז"ל מילדי העברים ודומים באורחיהם אהם הלאות איה שם הנמלא בה"ק, וקדור ומה תבסב בזה לשוננו הקדושה "ורבי ע"ה ותעלוות לעם דרכי ה' עכ"ל. וז"ל צנאוואר "באור קלה לשונות מלשון חכמים" בכבשה"ת תקפ"ט אף (123 — 132) ורק מיונות רננצני"ן ז"ל ודלין העל האור להקבע שפאר על גדר המלות וקדר התחבטות היראסתיין או אחר זו אומנס האור איה עדיין מתגדרת השמר אור עומד חולי פחדו וקדורקיימם ומתקרב אל הלהרים כן עוד מהרה יעור לללי ערב קדור אף חסנו על ריוס ספר שרשים ומתקרב אל השלמות וזה אומנס גם בבחינת לשון המקרא ואחלה אשר איני אחזה לי כי לא על לשון המקרא לבדו ראוי להנבחר ספר שרשים שישים עינו אצל גם על לשון חכמים הנמלא במשנה בתוספתא ובקלטה שמועות שמתלמוד האמורות בלשון הקדש כי אומנס השמועות ידדי חכמי שהיו לרבותינו מלות מנלות לה"ק מקובלות מנלות ואם לא נמלאו בארבעה ועשרים כמו שדנתי לפיכך על מלת קרי וכן אם נחשוב דין מלות לה"ק מיסן סרי אולו כולו עתה שער ארד ומצינו שנמלאו בזכרים ודמיאל ואסתר למה נגרס אייר תמוז אב מקרי מרחשון כן חזיון זכרם בספרי הגולה וכו' שלא יאומנס שהיו לרבותינו מלות מקובלות וקדורקיימם בעלי הלשון לא ידעתי אף יאומנס בתורה שבעל פה שחם שבעה הלשון אידן לא נשכו ההלכות וכו' וכו' ואיני ענין זה לעת עתה ואומר ידידי כי המלות העבריות הנמלאות בתנאים פגלים רבות שהורו קדמונים אה ענין והשאלין אותן להוראות כמו שהביר מנהג כן מדור לרור בכל הלשונות וההוראות הלה נראה צעני שראוי לנו שיעוד לחדר כ' שרשים שישים עינו ויחשבו למה לנו אומני ההוראות השלמות? אה ההוראה הראשונה ולבדן ולבלין בדיקן ובעלמות על איה דרך השתמשו בהן רבותינו והחקירות הלה לפי זה שחשובו רבות היותעלם הסייגה אס מולד ששכלים הנבנתו בדברי חז"ל ואם מולד **שנעשיר לשוננו הקדושה** בנימינים ומשקלים וטוהות ופעלים ולשונות ומליות טוהות שלא בלו בבחינת הקדוש וכו' והנה אקסיים דבריו שם גם דברי וספתי "חולי על ידי אה יתעורר וי שטתני ה' הפלי הליד להלח והלפסלים הנמלאים ביהר שאלו ויביתו ע"ה."

עוד בסרם אסור מזה נשאר לי להעיר על איזה ענינים או להוסיף עליהם לחזקם. קורא הביב השערתי תקועה ביתר נאמן כי לשון הקדש לא פסקה מעולם מלהיות משוררת ומשתוררת תמיד בפי חכמי ישראל בכל דור ודור כל תלמיד ומבין עסקו בה ובכל זמן השתדלו להעשירה במלים ובסגנון דבורים כפי התחלפות דרכי נמוסיה והנהגותיה ותהלוכי המדינות וממשלת השרים והפחים כמו שמצאנו בדור המעתיקים מלשון ערבי לעברי איך החזיקו בה ובנו להם לצרכיהם נזירות ובנינים חדשים והרבו מליה וכמו שאנו רואים בספרי החכמים בדור הרמבם"ן ובדורות שאחריו איך הצליהו במליצותיהם ובצחות לשונם כמעט בראו חדשות ונצורות שלא היו עוד לעולמים ועוד קרוב לזמנינו קמו חכמים בקצת קהלות בארץ נאליציען כמו הח' ר' טוביה פֿעדער והח' מ' סטאנאב זצ"ל ועשו לדורות הבאים מטעמים במעדני לשון וצחיתיה ובטיב כלליה (1) והבאים אחריהם מליצי הדור הח' ערסער והנפלא מ' לעשערים נר"ו להטיב ולהשכיל בשרים ושרות ומי אשר לו חיד לשעום לא טעם מעדני מליצת הלשון אשר כתב בספר שבילי עולם החכם המנוח מ' ש' בלאך הלוי זצ"ל מי לא ימצא בתיבו כי העשיר הלשון בבנינים חדשים ומלות ישנות במחלצות חדשות לא שערום הקדמונים וכל קירא בהם ישתומם כי ימצא במלת הנודעת במושגה הקדמון מושג חדש לא היה לעולמים וכהיום בדור הזה אשר אנחנו בו הצליחו רוב חכמי ארץ רוס' ונבונים העוסקים בטהרת שפה העבריה ועסקו וגברו בארץ לכתוב מליצה צחה כמו שמצאנו בכל שבווע ובמכתב העתי "המניד" איך מעריכו (רעדאקטור) הח' גארדאן (2) הכותב "על המדינות בו יאמר" מדבר בעטו בלשון טהורה ומזוקקה ולא שנבה ממנו דבר אשר לא יוכל לצייר בלשון עברי מבואר ומובן לכל יודע ספר ובכן מכל אלה נוכל להקיש על הימים הקדמונים מוזן בית שני עד חתימת התלמוד וכי המשנה והנמרא הבריות וכל המדרשים כולם בלשון עברי (מעורר נקל מלות ארמי יוני ודומי) ואין בהם זרות.

ועתה כל מי שיקרב בימים הבאים ויאזור חלציו באהבתו לעמו וללשונו לכתוב ספר שרשים שישתמש במשנה ובנמרא (3) ואז יהי ביכלתו להקריב על שולחן החכמים מדרש מלים לשפת קדש עשיר בשרשים כאחת

(1) ואחד ויחיד בדורו נולד באונגארן וסס העתקת ספון הוא העלין והעדיק הנודע מוה' שלמה לעוויראן זצ"ל וכל מי שקרא ספרו מליצת יסודן ישתומם ויחד על עטו עט סופר מוה' יעל ויחידו איך גברה ידו לעלות על על במוחי ומליצת הפלגנות רעיוניו לחש מליצות נמרזות.

(2) ובכן יזכרו לטוב העלילים והנפוצים בטהרת לשונם ה"ה הח' מרדכי גינלבורג זצ"ל החכם יעקב רייטמאן העתיק הנפלא מוה' גאטלאב ער שולמאן מאגיסטער גורלאנד סין וכדומה להם אשר לא זכיתי לראות תמונת כפיהם כ"י.

(3) הלא ראינו כי השקידה על דלתי התלמוד ומדרשים הינה הסיבה כי השוקדים עליהם למדו לשונם על טהרת הלשון ולכחוד בלחות העברי אף שלא עסקו בכללי הלשון וספרי וקדוק

הלשונות החיות 1) וכפי אשר מצאתי בספר מחקרי לשון ווילנא תר"ט חבר הח' בוכנער "אוצר השרשים הכללי" (ווארטוויס תר"ו) וז"ל דף 198 "הטיב אשר עשה לנו החכם הנזכר בספרו אוצר השרשים הכללי לאסוף בו כל שרשי לשון המשנה אשר לא נזכרו בסד"ק אשר רבות מהנה ילידי השפה העברית הנה" 2) ולא אוכל לשפוט עד כמה הגיע כחו כי לא ראיתיו עד הנה אך מעמידים הדבר על חזקתו בכל זאת ימחול לי אם ארחב לומר כי אין זאת מלאכה לשנה אחת ולאיש אחד.

ועתה נשובה ראש אל שר צבאות התורה והחכמות רבנו האדיר משה בן מיימון זצ"ל ואלה דבריו 3) כפרושו למשנה מס' תרומה (פ"א מ"א) "אמרם בכל המשנה תרם ותורם ויתורם בעלי הלשון האחרונים מקשין על זה ואומרים כי השרש הרים ומרים וירם וזו אינה קושיא אמיתית כיון שעקר כל הלשון מן הלשונות הוא חוזר למה שמדברים בו בעלי אותו לשון ומה שנשמע מהם ואלו בעלי המשנה בלא ספק עברים היו במקומן ר"ל בארץ הצבי ונשמע מהם לשון תרם ובו נשתמשו הנה זו ראייה שהוא מקובל בלשון ושזו המלה לשון מן הלשונות העבריים ועל זה הדרך תהיה תשובתך לכל מי שאמר מן האחרונים שלשון המשנה אינו צח או שהם נשתמשו במלות שאינן כראוי בלשון וזה העקר שזכרתי לך אמתי אצל החכמים הישלים המדברים על הדברים הכוללים כל הלשונות כולם

כמו הגאון הרב בעל נודע ביהודה שלא עסק בקפרי דקדוק כעמיד הוא על עלונו כמה פעמים בהסכמותיו ובכל זאת כתב בלשון לח נקיה מטעיות כללי דקדוק ולראיה החזקה ומסתנו הנפלא שכתב להחללות הגאון מהר"י מהר"י חיינשין זצ"ל בפי' לוחות עדות. וזו ג"כ עדות וראיה כי המשנה הגמרא והסדירות הן הנה השתלשלות מקראי קודש בנושגים חדשים אשר לא נמללו בכה"ק.

1) על דמותה לזה ב' ה"ש לעוויןאן בענין משלים העומים (ספדעווארטער) הנמלאים לרוב בגמרא בלשון עברי לחה וז"ל בפי' בית האוסף (ר' ווילנא) דף 67 "אכל נוכל להשלים את החסרון הזה בלשונו הקדושה ומקפרי התלמוד אשר ימלאו בהמה משלים רבים כאלה נעיינים מאד מלך לחות הלשון ושגבסו סדר סגולות המליה עד"ו לא לחנם היך הוויזר אצל העורב (ב"ק) וכו' בבבס יין יצא סוד (סנהדרין) מעשיך יקרבך ומעשיך ירחיקך (ערוות) וכו' ועל מחברי ספרי השרשים לאסוף כל המשלים האלה ולהכניס כל אחד תחת שרש המלה אשר הוא היוצא מחסבה בדברי המשל ובאשר עשו חכמי העמים בלשונותיהם" עכ"ל.

2) גם יזכר לטוב הרב המופלג אב"ד בקהל בעטקערעק מוה' דוד לפענהיים נר"ו החכם השלם השוקק על דלתי התורה והמדעות באשר כתב מאמר נחמד ונכבד בפי' בבורים ח"ב שנת תרכ"ו דף 38—45 שלשון התלמוד השתלשלות מקראי קודש והללית במלאכתו בדאיות חזקות ואמיתיות והוא חלק גדול לקורות לשון העברי.

3) והנה זה מקום חסי להעיר כי אלה הדברים הנאמרים בלחית ודוק לקח הרעננים ומכללי דקדוק הלשון הידועים בין השוקדים עליהם בבתי אולפנא וכבר קדמנו המדקדק הראשון ר' יונה בן נחמא לאסוף זה הכלל בתוך ערוגת הריקנה אשר נטע ע"י בהקדמת הספר הזכיר וממלא כי קלעתי אל הנקודה בחוק הנעדרה ובדרך אגב אחזין פה מעט להוילאו מחשד גביה דברים אחרים כי שמועתי לחומר על חכם ורב מפורסם שהגיע אחר משה במקסיבה גרענים המקשיבים לקולו ומעת לעת ואמר כי גם רבנו האדיר נפל במהות המדה בלתי נכונה להסחיר שם האומרים ולא בזה להעתיק מאמרים וספרות פילוסופיות מפי' אמונות ודעות בלי להזכיר את שם ר"ג ולאעיר ואומר כי זה הרב הפריז מאד על המדה ועל רבנו האדיר תפארת ישראל יאמר בכל ענין וענין "אל תגעו במושיח"י" ולא זו בלבד כי שגה כבר הדמות בהערה זו החכם החוקר המפורסם מוה' שניאור זקס נר"ו ואמר כי הרמב"ם העתיק מאמרים שלמים מפי' מקור חיים לרש"י וכדומה מרמ"ג אך אין בזה שום שגג חסר כי בן דרך הראשונים להעתיק זה מזה בלי להזכיר המעין והמקור זה דוקא בענינים מפורסמים הן בעניני ספרות פילוסופיות והן בהלכות ובפירושים באשר המה ידועים לרבים ואין אחד

מורכבים והחכמים חלק בו יותר מחברו ועוד הנוגע ב"רמב"ם בפרטים כולל לומו ב"אשר נשחקע חמירי בדרי' החכמים ואלוהם מוקדורם ותפרסמו על לוח לבו ותהאשמו בדעיטוריו וישפחשם בהם ונפשו כבדשו ויירי והשכל נשארם מזה' מי פ"רעידעאלן רומ' לא כי כן דרכו ב"אשר נשחקע בהרבה מוקדורם וקפריז' מ"ל ובהקדמות לפי' המצינו דברי חז"ל וכל הוריי' הוראם לל' ב"אשר נשחקע ואלמט נטעווי המלומט בענין עטם הקרבות שהם דברי המדרש ופרשת אחרי ונגמורא דמנחות) ולא זכר את שום הרשאו' אשר העיר על זה המדרש כי מנחם היה הסקה הענין' את ל'אן רעיווי' הוא הרב הור' ודן ילחא אברבנאל ז"ל כל' בהקדמות לפי' ספר יורקאל ויהי נחצו חמישה' על השגת הרמב"ם ז"ל ומוטיבי' מנחם המצאני שהיה המורא לפניו שכלה' ערוך ח"ל לא ראה החומר הזה כי הוא מוכים לדברי הרב המורה ע"ל ולא חשד אותו לגונב דברי המדרש. ונ"סם לכל זה החומר הרמב"ם בעלמו מוקד' מעליו השגה' היה והקדמותיו לה' פירמקיים היה לנה סומתה' עבר' חמיתו ח"ל וד"ר שהדריים אשר הוא' פירמקיים אלו ובוה' שיוצא מן הפי' אינם דברים בדייט' עטלמו ולא פירוש' שהדריים אמנם הם עניינים לקצתים מרדרי' חכמים במדרשות ותלמודו וכולהם ותחוריי' והקדמותיו הפילוסופים ג"כ הקדמותים והדריים מחוריי' הרבה בני אדם שבעת האמת מני' שחמורו ואפשר שאינ' פירוש' מנחם אשר כלו מספר המפורסם בלשוננו ואין צד בכל זה ואיני מתפאר בזה שאמרני שפקד' ממני שליח המוריס בזה והצ"פ שלא אמירי חומר פלוני שזה חריצ' ח"ל מוטבל' זו ואפשר שיהיה מצי' בזיון של' האיש ההוא לחשוב כי שאין לו חיד' שהדבר ההוא נפקד בחוכו רע שלא יבינוהו ומנחם לא רחיק' שלא לזכור החומר שסוטי' להועיל הקורא ע"ל. ובכ"ז נקיר השגה' מזהב' ונחש' שהעתיק מחמרים שלמים מן' מלחא השכל וכו' חמיר' ר"ל ערומה' שהעתיק הקדמות מן' דרך אמונה וכו' הכינוי חומר השד' הרב אברבנאל' שאלה' הרבה דברים מספר בעל עקרה וכו' בזמננו הביטו שני חכמים אחר הרב החסיד רע"ב (ע"י' ב"אשר נשחקע לשון המנחה) שאלה' פירוש' לפי' מני' מן' אבות הרשע' ונחש' שחמור' כולל' הקיים ואין עול בעטם. ואין הדברים האלה' סותרים מ"ש לע"ל כי למועלת הליצטראמור' לריך' להקיים כל מחבר' על העוקר אשר ממנו שאלו וכלי' מוקדור' כי זק' דברים' פרטים מוקדור' כל' כן כללים והכלות הידועים לכל' זה בנזקק' זו וזה בנזקק' אחר' ומאד' אמתה' על הרב בעל משפט' לשון המנחה שלא עיין ב"אשר נשחקע' כי מה שחמור' ב"ד' הוא רע שמואל' ב"ד'ע"ל כי לולא' כן לא כבד' אחר' שחיבו' מלות תרם' או ה"תים' "העוקר' אכן' נגלח' חשד' שגם' מלח' מתידיים וכו' היא' על דרך' זה" הלא' המלות תרם' והדריים' כל' דברי' אכן' נגלח' שם' וכל' דברי' הרמב"ם' לקדומים' מונח'.

עוללות

שׁוּיִךְ לַעֲיֹל דָּף א' הַעֲרָה 3. חֹזֵר וְרוֹאֵה מִ"שׁ הַגָּלוּן בְּעַל בָּהָר יַעֲקֹב ז"ל בְּחִיּוּטֵי כִלְלוֹת דָּף ק"נ: ח"ל: "יִרְחֹץ לְהַעֲלוֹת עַל דַּעַם וְהַחֲנוּחַ לֹא יֵרֵעַ מִקְרָא אֶלָּא יִזְכָּר" כִּי רַב הוּא" עכ"ל. חֲרִיב שֶׁאֵין יֵהֵן לְקַבֵּר אֵלָיו. הַעֲרִיב עַל זֶה יִדְרִי הָרֵב מוֹה' מ"ש כ"י.

[illegible]

פתשגן

קצת מאמרים מתלמוד בבלי להראות כי יסדו דבריהם על במתי כללי דקדוק והמסורה.

(א) בנידן וי"ו החבור וי"ו המהפכת.

זפירוט הפסוק ועצר עליו רוח קנאה וגו' איתא צמס' סוטה (דף ג') א"ל רב פפא לאביי והא כי כתיבה קינוי בחר סתירה ושומאה הוא דכתיבה (פי' רס"י דאסתמינן זה עד אחד כתיב ונסתרה והיא נטמא' ועד אין זה וגו' וסמך לי' ועצר עליו וגו' אלמא צלא קנוי נמי עד אחד מהימן צטומאה) אמר ליה ועבר וכבר עבר אלא מעתה ועבר לכם כל חלוץ (צמדצר ל"צ) (פירש' צצני גד וצצני דאונן כתיב סהיה משה מלוח אוחס לעצור עס יהושע את הירדן) ה"ג מדכתיב ונכבשה הארץ לפני ה' ואחר תשובו משמע דלהבא (פירש' מוכיח דלהצא הוא) ע"כ.

ועתה אנצח זה הויכוח ע"פי כללי דקדוק הלשון. הן משפט שפת עצמית נוחן חק כי יש וי"ו שואית לחצר הענינים, גם יש וי"ו שואית להפך העצר לעמיד כמו ואכלת ושצעת וכדומה, אפס וי"ו המהפכת העמיד לעצר תצור צפתח ודגש אחריה כמו וְהָאִמֶּר וְאֶקְרָא וכמורה

והנה רב פפא חשב שם הוראת הכ' (צמדצר ה' י"ד) ועצר עליו רוח

קנאה וגו' כי הוי"ו שואית צמלת ועצר מורה להפך העצר לעמיד וענינו כמו ויעצור עליו, וע"ז השיצחו אציי והא כתיב ועצר (דהיינו וי"ו החיצור והוראתו וכצר עצר) וסקשה לו רב פפא א"כ תכחש שמשפט הלשון יש וי"ו שואית מורה ג"כ להפך העצר לעמיד כמו שמורה להיות וי"ו החיצור ורק תחפץ להגבילו להיות רק וי"ו החצור לצד ולא המהפכת העצר לעמיד אלא מעתה מה שמלאנו צזה הצנין והשורש וצזה הספר (צמדצר ל"צ כ"א) ועצר לכם

כל חלוץ את הירדן (היתה מלות מרע"ה ליהושע כל חלוץ שלכם יעצור את הירדן וצודאי היא וי"ו המהפכת והוראתו כמו ויעצור לכם?)

ומשני (לפי שוי"ו החצור כמו וי"ו המהפכת העצר לעמיד שזה צמשפט הלשון להיות שואית"ה אי אפשר להצנין הוראתו רק לשי הענין ושם תמיד הוראת הענין דכתיב הלאה) ואחר תשובו משמע להצא.

(מכ"י רמ"ק)
(ב) בנידן וי"ו המהפכת

איתא בנמרא (מ"ק דף כ': כ"א.) קריעה דמעומד מנ"ל דכתיב ויקם איוב ויקרע את מעילו (איוב א' כ') אלא מעתה ועמד ואמר לא חפצתי

מא

מ ב ו א

לקחתה (דנרי' כ"ה ח') ה"נ והא תניא בין יושב בין עומד בין מופה א"ל ה"ם
לא כתיב ויעמוד ויאמר הכא כתיב ויקם ויקרע ע"כ.

הגה זה שלשים ושלש שנה כחז אלי (במכתב מיום הפור תקל"ל)
ידידי החכם המפורסם המצאור והמתרגם הנודע למדי מוה'
יהודה לבית ייטלס ז"ל צאור דברי הגמרא ואעתיק הנה דבריו בשלמות
ז"ל "ועתה בכלוחי לדבר ממני אסוצה אפנה אל דברי אגרחך
היקרה ולהחרת שאלתך דברי התלמוד מ"ק כ"א ע"א צהצדל צין
ועמד וצין ויעמוד הקטומים והסתומים צעיניך עד למאד נפלאתי
עליך איך לא ראית דברי חוס' במסכת יצמות דף ק"ג ד"ה צין עומד
צין יושב וכו' שצא לפרש דברים אלו לחלק צין "ועמד ואמר" וצין
"ויעמוד ואמר" ז"ל בצלרה: ומהאי טעמא צעינן לקמן (דף ק"ו)
עמידה לכתחלה וכו' ועוד דכתיב ועמד ואמר ומיהו עכוזא ליכא
מדלא כתיב ויעמד ויאמר (משמעו לווי) אצל וְעָמַד וְאָמַר (עבר)

אינו אלא ספור דברים צעלמא (וכונחו צחנאי שאם מעלמן עמד כן
וקם ואמר כן) אז וכו' והכי נמי מפרש צמס' מ"ק כ"א ושם גבי מנין
לקריעה אצל ועמדו שני אנשים אע"ג דלא כתיב ויעמדו היינו לפי
שלא כתיב מעשה אח"כ אצל הכא אחריו כתיב מעשה ואין כאן אלא
ספור דברים צעלמא ע"כ לפרש דברי התלמוד והפירוט מצורר היטב
ונכוחים למצין. וידעתי אני גם ידעתי שיש להשיב קלת על חוס'
הלא שם צמ"ק אמרו ה"ם לא כתיב ויעמוד ויאמר הכא כתיב ויקם
ויקרע משמע שרק הכוונה על הצדל צין העבר עם וי"ו המחצרת בועמד

ואמר ווי"ו המהפכת לעבר בועמד ויאמר ולכוונת החוס' הכונה על
העמיד ויעמד ויאמר דרך לווי כאשר צאורו לעיל וא"כ אין הכדון דומה
לראיה מכל לר הנה יש תשובה בדבר כי בזה דרך מיוחד לתלמודיים
עפ"י הכלל לשון תורה לחוד ולשון חכמים לחוד וכלון חז"ל בזה לחלוק
צין שניהם ע"פי סצרת החוס' והצין.

ואגב דאיידי ציה אימר ציה מלתא להקשות על דש"י שמפרש צחורה
שם ויעמד ויאמר ועמד צעמידה והוא נגד מסקנת הש"ס

צמ"ק שם וציצמות ק"ו ישיצתה ועמידתה שאין חילוק צין חולץ וחוללת
בכך וכן (ציצמות ק"ג א') צין עומד צין יושב וכו' ואולי ההפך צין
לכתחילה ודיעבר כדברי החוס' שם אך זה לדינא אצל צפתרון מלת
ועמד ליכא מאן דפליג שהוא רק לספור מעשה ולפ"ו אין מן הראוי
לפרש צחורה שדוקא צעמידה והמזרחי לא הרגיש ולא העיר ע"ז.
ואם פי' דש"י מספרי יש להמליץ צעדו כי מנהגו להניח הש"ס בצלי
ולאחור דבריו הצריחות מכלילתא ספרא וספרי כידוע. ועוד דעתי

מ ב ו א

מב

לומר שרש"י סמך פירושו על ת"א פה ויקום ויימור צעמיר דרך לוי
לא וקס וְאָמַר צַעצור דרך ספור מעשה לחורות כסצרת החוס' שהוא
צעמידה לתחמילה וכדאי האונקלוס להשען על חרגומו צפחרון המלות
גם אליבא דרינא כי קבל דצריו מר"א ור"י כדאיחא צמגלה.

ועתה פקח נא עיניך וראה חרגום אשכנזי מהרצומ'ן איך שכל ידי
צנועם דצריו להעתיק הלשונות עפ"י קצלת רז"ל צפסוק ועמד
יאמר (דצרים שם) לא חרגם ער יאָלן מטעהטן כ"א ווען ער דען חויפֿטריס
דרך ספורי צחנאי וצענין נגישה וקריצה לפני המשפט כחוראח
מלה לפעמים וצפסוק ועמדו שני האנשים (שם ד' י"ט) יאָ וְאָלען
ביידע עעניגער א"ז"ו פֿאַר דעם עוויגען מטעהטן עפ"י מקקנת הש"ס שהוא
צעמידה" עכ"ל החכם הנזכר צראש.

ג ג"ב ההבדל בגידן וי"ו המהפכת

מס' נזיר (דף ד':) מנלן דאטמא למתים וכו' אלא מהכא ויד מהם שלשים
איש ויקח את חליצותם (שופטים י"ה, י"ט) דלמא אשלחינן ברישא והדר
קסלינן ויד ויקח כתיב ע"ב.

גם זה נוכל לזכר בדצרים הנאמרים או שכווננו על העצר נשלים
והוא יצוא לרוב צעמיר מהופך לעצר על ידי וי"ו (פלוסקוואס
פרעפעקטוט) וכבר שמעו צמלות וכבר עצר

ד) בגידן בין בנין הקל והכבד

במס' נטין (דף ס"ה:) מתני' האומר וכו' פטרוה פרנסה וכו' לא אמר
כלום (פי' רש"י פטרוה. דלמא לשון פטור וחובה להקל מעליה חובות
שחייבת). גמ' ת"ר שלחיה שבקוה תרכוה הרי אלו יכתבו ויתנו פטרוה
וכו' לא אמר כלום תניא רבי נתן אומר פטרוה דבריו קיימין פטרוה
לא אמר כלום (פי' רש"י פטרוה וכו' לשון בט פטורין כך שמעתי ולי כדא
הפוך פטרוה שעל כדחך צלשון לואה הוא כמו שלחוה וכמו דצרו צטרו הוא לשון
בט פטורין שהוא דגש פטרוה שצלשון לואה הוא דפי כמו אמרו שלחו מכם (ראשי'
מ"צ) שמינו מלכים (שופטים ה') אף פטרוה הוא לשון פטור וחובה דלי לשון
פטורין ביה לו להדגש פטרוה). אמר רבא רבי נתן דבבלא ההוא ודייק בין פטרוה
לפטרוה תנא דידן דבר ארץ ישראל הוא לא דייק. (פי' רש"י ודייק בין פטרוה
וכו' שמספרים פעמים צלשון ארמי ופעמים צלשון עצרי הלכך כי אמר פטרוה
לשון בט פטורין הוא שהדגיש וסיפר צלשון ארמי וכי אמר פטרוה סיפר צלשון
עצרי ואמר לשון פטור וחובה. תנא דידן וכו' וכל ספורו לשון עצרי לא דייק בין
פטרוה ובין פטרוה ולא לבט פטורין איכוון דפטורין לשון ארמי הוא תרגום
של שלוח) ע"ב.

הרב מוה' יחז' המצארת ספר דה"י וויען שמיד 1834 מפגש אלה
הדצרים צוה"ל: (דה"י צ' כ"ג ח') כי לא פטר לא שלחם ולא

מג

מ ב ו א

החירס ללכת אלל עכצס כמ"ס צאי שצת עם יולאי שצת וחלשון
 הזס מורגל צמטנס ותמורתו חייצ ותרגוס האנסיס שלחו (ראשית
 י') וגצריא חתפטרו (רד"ק). ודע כי צלשון ארמית לא כמלא
 הפעל הזס צצ"הק פִּטָּר כי אס צצנין פִּעִיל פִּטָּר ובִּאֲתָפֶּעַל
 אֲתָפִּטָּר ופס צעצרית צצ"הק יולא לשני וכן פִּטְוֹרִים (דה"י א' ט')
 ל"ג) וצתלמוד פִּטְוֹר (בעפרייען) פִּטְוֹר (חייט פריית) וזאת כוונת רש"י
 צגיטין דף ס"ה ע"צ אף פִּטְוֹר לוי צצ"הק הוא לשון פטור מחוצה
 (פריית זין פִּתּוֹן חיינער פִּתּוֹנֵט) דאי לשון פטורין ר"ל גירושין שחוא שלוח
 צלי חזרה (ענטלסמסען פֿעראבטיעדען פֿאָרטטיקען) לריד להדגיש פִּטְוֹרָה
 צצנין פִּעִיל ועס זס יוצן מעלמו דצרי רש"י סס כי אחר פִּטְוֹרָה וכו'
 צלשון ארמי וכי אחר פִּטְוֹרָה צלשון עצרי וכו' והצן עכ"ל.

ה) בנידן להפריש בין שני הענינים אף בהשתנות המלות

במס' פרה (פ"א מ"א) פרה בת שלש וכו' אמר רבי יהושע לא שמעתי אלא
 שלשית אמרו לו מה לשון שלשית אמר להם כך שמעתי סתם אמר
 בן עזאי אני אפרש אם אומר אתה שלשית לאחרות במנין וכשאתה
 אומר שלשית בת שלש שנים. כיוצא בו כרם רבעי א"ל מה לשון רבעי
 אמר להם כך שמעתי סתם אמר בן עזאי אני אפרש אם אומר אתה רבעי
 לאחרים במנין וכשאתה אומר רבעי בן ארבע שנים ע"כ.

הויכוח צמטנס זר סוצצ הולך צנידן מקסר קדורי ויסודי ונסעו על
 כלל כי נוכל לשנות המלה למען נוכל ליתן הפרש צין שני
 ענינים שלא נצא לידי טעות וכלל הזס אחזר המדקדקים הראשונים
 והכנסוהו צין שאר הכללים והוא צודאי ישן כוטר מזמן קדום צעוד
 היתה אומתנו צפרח שנותית וכה כתצ הרצ המדקדק החכס רצי
 מרינוס צספרו הרקתה (פפד"מ 1856) דף 137 "אלל היחס אל ימין
 הוא הימני (מ"א ז' כ"א) שלא על דרך ההקסס וכן היחס אל שמאל

השמאלי (יחזקאל ר' ד') שלא צהקסס ג"כ ואפסר שהיתה דעתם ציחס
 אל ימין ימני להפריש ציו וצין היחס אל צנימין כאשר אמרו אים
 ימיני (אסתר צ' ה') והנהיגו על השמאלי מפני שזס לעומת זס
 והיתה ההקסס להיות כמו חוכך משפחת החוכי (צמדצ כ"ו ה')
 וכצר מלאחי צמטנס מה שדומה לשמוט הזס והוא אמרס צמק פרה
 אמר רצי יהושע לא שמעתי אלא שלשית וכו' עכ"ל. גס הרד"ק אחז צזס
 צשרסיס וצפירושו לדה"י (צ' ג' י"ז) ורצי מרינוס ור"י חיוג מדצרים
 מתוך גרורו וז"ל סס : הימני ימין ושס השמאלי צעז תאר צמ"ס קמולה

וכ' ר' יונה כי צא כן צקמץ המ"ס ולא צחירק להצדילו צינו וצין
המתחזק אל שצטו צכימין איש ימיני (אסתר) וכן כ' ר' יהור' וכהנו כמנהגו
מן שמואל שמואל צקמץ המ"ס ג"כ מפני שזה לעומת זה אע"פ ששמואל
אין לרד"ק הצדלה ויפה כחצו וכן מלאנו צמסנה כעין זו הצדלה צין
שני ענינים צאמסנה צמסנה פרה (פ"א) אמר ר"י לא שמועתי אל שלשית
עכ"ל וכלשון זה כ' צטרשים שרש ימן דף רפ"א (צרלין 1847) ר' יהודה
חיוג צס' אותיות הנוח (פסד"מ 1844) דף 47.

ו) מלה זרה בבנין הפעיל ורז"ל נגעו בזרותה ופירשוה על מכוונה.
במס' ע"ז (דף כ"ג): איתבי' כל הכלים אשר הזניח המלך אחז במעלו
במלכותו הִכְבֵּנו והקדשנו ונו' מאי לאו הכנו דאטבליגהו הקדשנו
דאקדישננהו א"ל ברוך אתה לשמים שהחזרת לי אבותי הִכְבֵּנו שנזנום
והקדשנו שהקדשנו אחרים תחתיהם ע"כ.

ובדף נ"ד: איתא דכתיב ואת כל הכלים אשר הזניח וכו' הכנו והקדשנו
ואמר מר הכנו שנזנום והקדשנו שהקדשנו אחרים תחתיהן ע"כ.

אשר העיר על דצריהם וידה עליהם אצן פנחו הוא הרצ החכם
יהצ"י צציאורו לס' דה"י (וויטן 1834) (צ' כ"ט י"ט) ור"ל

הִכְבֵּנו ענין הכנה ומלה זאת זרה צקדוק ואין אחד המעיר עליו כי הראוי

הכיכוכו (כי ש' כון) כמו אשר הִכְבֵּנו (לעיל א' כ"ט ע"ז) וצא

על משקל הכפולים והדגש צנו"ן לחסרון הצו"ן השניה והפתח צפה"ר
תחת החירק כמו הִכְבֵּנו מפני הדגש שצנו"ן וצכ"ז לא נמלטה מזרות

כחצו הרצים צספר הזה (עי' הקדמה) ורז"ל אמרו שגזזום (כי
לא היה ראוי עוד לשרת צקדש) והקדישום אחרים תחתיהם (ע"ז
דף כ"ד ע"ג) ונראה דעתם כי הִכְבֵּנו עבר כסחדים והדגש צמקום

הפתח ודייקו צלשונם ואמר מר: הִכְבֵּנו גכזום ולא גנזו מ"צ כלומר

אחז והכלוים אליו הכיכום למקום אחד ומפני כך נמאסו לגבזה

והקדשנו אחר' תחתיהן (י"ח החבטן י"ח בעזיטיגט חויר וזיר
ען אנדערע געהייגט) והוכרחו לזה מפני שקשה להם מלת הכנו
צקדוק והצן עכ"ל.

ז) באור תבת מבעה עפ"י עומק כונת בנינו וגזרתה.

בריש מס' ב"ק מתני' ד' אבות וכו' השור והבור המבעה וההבער. נמר'
(דף ב') מאי מבעה רב אמר מבעה זה אדם ושמואל אמר מבעה
זה שן רב אמר מבעה זה אדם דכתיב אמר שימר ונו' אם תבעוין בעו
ושמואל אמר מבעה זה שן דכתיב איך נחפשו עשו נבעו מצפוניו מאי

מה

מ ב ו א

משמע בדמיתנם רב יוסף איבדן אתכליש עשו אתגליון משמרוהי ורב מ"ם לא אמר כשמואל אמר לך מי קחני נבעה ושמואל מ"ם לא אמר כרב אמר לך מי קחני בועה ע"כ.

אחד מן המדקדקים הראשונים החכם ר' מרינוס צקפרו הרקמה (הקדמה VI) הדם ידו לצאר הויכוח הסתום הזה ולדעתי צאה לו זאת צקצלה מקדמוני הקדמונים ואעתיק הנה דצרי עס נוסח הגמרא כפי מה שהוא מעתיקה וז"ל 'והחמה הגדול מהם צהקלם צחכמה הזאת וצזוחם אנשים וצמעוט הכרתם כי קיום המלות כמשפטם מהצנתם ועשייתם לא יהיה כי אם אחרי העמידה על הדקדוק והם רואים כי רצותי' ז"ל משתמשים צו וטוענים צו צדצריהם וטענותם כאמנם (צ"ק ג') מאי מצעה רצ אמר זה אדם ושמואל אמר זה הסן רצ אמר זה אדם דכתיב אם תצטיון צעיו טוצו אחיו ושמואל אמר זה הסן דכתיב איך נחפשו עשו נצרו מלפניו מאי משמע דלשנא דגלויי הוא בדמיתנם רב יוסף אכדין אתלציש עשו אתגליו ממווריהי ורצ מאי טעמ' לא אמר כשמואל אמר לך מי קחני בועה וצטענו' האלה סוד גדול מסודות הלשון והוא שמצעה פועל וכצרו מלפניו אשר הציאו שמואל כפעל וכאשר נשחנו ממונו צצנין השנוי הזה רלוני לומר שלא היה המצעה מצנין נצרו כלומר שלא היה נצעה מאן רצ לגזור אותו ממונו והוא אמרו מי קחני נצעה וכן מפני שהיה אם תצטיון צעו פעל קל והיה המצעה כצד מאן שמואל לגזור ממונו והוא אמרו מי קחני בועה והיה השנוי אשר צין הכצד והקל אלל שמואל יוחר רחוק מהשנוי אשר צינו וצין הנפעל אע"פ שהנפעל לא יהיה כי אם מהלשון הקל וזה מפני שהפעל הקל לא ילא אל הכצדות כי אם צחוספת כאשר הנפעל לא יהיה כי אם צחוס' ובעצור שהתדמו צחוספת היו אללו קרוצים צצנין אצל רצ מפני שהיה המצעה מחעצר והיה נצעו צלתי מחעצר היה אללו משונה ממונו וכל אחד מהם נטה אל דעת צפני עלמה וזה מדקות הדקדוק ותעלומותיו היו רצותינו ז"ל יודעים אותו ועומדים עליו וכזהרים צו ואיני יודע מחכמי החלמוד צדורנו זה מי שעמד על מה שגליון מקור הטענות האלה עכ"ל.

ומאד אחפלא על החכמים והשוקדים על הלמודים ומשתדלים להעמיק צלשון המשנה גמרא וצרייחות ישנות וחדשות לישר הדורים ליש צקחאות ולהתיר הקשרים אשר קסרו הטלטולים והזמנים כמו הרצ הגדול מוה' אייזק הירש ווייס נר"ו צעל מדות קופרים איך מטייל ארוכות וקלרות צקפרו משפט לשון המשנה (וויטן תרכ"ז) דף 8 צהערה לקיים הנוסח המצער תחת המצעה אשר כצד גל עליה החכם ית"ש צחלוץ ח"א שהיה נעלם מעיניו ומעיני צעל החלוץ הספר הרקמה לרצי מדינוס צן גאח והוא צעל הרקמה קדמון מהקדמונים וראוי לקמוך עליו ולא לצד שהוא מצאר הויכוח

צין רב ושמואל אף נראה לעין כל כשמש צלהים שהיו לפניו הגירסא המוצעת כמו שהיא נשמרת עד היום בכל ספרי ש"ס. ויותר אתמה עליו מאחר שלא ראה ללכת בדרך החלוצ (באשר מטיל דופי ברב ושמואל שטענו בגרסת המשנה המשובשת ופסולתם בלי דעת) ומאחזק שם (בהערה) כי דברי ר"ש נכונים אף גם בנוקחת המוצער לא ידעתי לכוון ולא זכיתי להצין מהמלות נצעה צועה של ר"ש, גם מה שמציא דברי החכם פינילש כר"י שהלדיק ג' המוצעה ומלא הלטרקטור על אדני האמת ולדק כי ראיותיו חזקות מאוד ובכל זאת מקיים ואמר "אפשר שבעלם וראשונה היה הגי' המוצער" לא אורכל להצין מה הכריחו לזה אעפ"י שמלא במכילתא הגי' המוצער הללא נקל הוא מאוד כי צשיהם (בחוספתא ובמכילתא) הגירס' משוובשת והטעות מלוי ומן הויכוח של ר"ש נראה צרור בעלם השמים לטוהר כי היה כתוב במשנתם המוצעה ולא חלם לשום אדם לשבש הגי' מאוחר הזמנים ולא ארכו הימים מן חצור המשנה עד זמנם ורב הי' מתלמידי ר' יהודה הנשיא והיה מפורסם כי גירסותיו עתיקות גם הגאון האדיר רא"י הנודע בנוסחאותיו היטרות מניה במכילתא תחת המוצער המוצעה ומי יקרצ אליו ולפסול דבריו.

(ח) בנידן הבינוני אם הוא עבר או עתיד

א'תא במס' נדרים (דף ל' ע"ב) הנודר מן הילודים מותר בנולדים וכו' ר"מ אומר אף הנודר מן הנולדים מותר בילודים כי היכי דנודר מן הילודים מותר בנולדים א"ל רב פפא לאב"י למימרא דנולדים דמתוילדן משמע אלא מעתה שני בנידן הנולדים לך בארץ מצרים (זרשית מ"ח) ה"ג דאתוילדן הוא ואלא מאי דיילידו משמע אלא מעתה דכתיב (מ"א י"ג) הנה בן נולד לבית דוד יאשיהו שמו הכי נמי דהוה והא עדיין מנשה לא בא אלא משמע הכי ומשמע הכי ובנדרים הלך אחר לשון בני אדם ע"כ. (פי' רש"י הנודר מן הילודים. משמע שכך צאו לעולם כמה דכתיב הילודים צמדד (יהושע ה'): מותר צנולדין. צאותן העתידים להוולד: (פי' הר"ן ובנדבדים הלך לשון צני אדם. ובהכי פליגי ר"מ ורצנן דרצנן צני דכי היכי סנולדים צלשון תור' כולל נולדים כצד ועתידין להולד ה"כ צלשון צ"א והיינו דהדרי דצנן למימר צסיפא דמתני' לא נכתובן זה אלא ממי שדרכו להולד ולא דעת שלישי הוא אלא דפרושי קמפרש טעמי' דאמרו דהנודר מן הנולדים אסור צכלל וקיהצי טעמא למילתא שלא נכתובן אלא ממי שדרכו להולד צין להצא צין לשעבר לפי שאין משמעות לשון זה כוונה אחת מיוחדת לשעבר דוקא או להצא דוקא ורצי מאיר סצד צלשון צני אדם לא מקרו נולדים אלא עתידים להולד וצילודים נמי דתרווייהו מודו דמותר צאותן עתידין להולד טעמייהו משום לשון צני אדם דאלו צלשון תורה כי היכי דמשמע נולדים כצד דכתיב כל העם הילודים צמדד הכי נמי משמע עתידים להולד דכתיב כל העם הילוד).

הויכוח צין ר"פ לחצי צרור כלתרים צהצנת ומן הצינוני אם הוא עצר או עתיד ונודע מאוד צין המדקדקים החדשים כי זמן הוה צאמתחו איננו צלשון עצרי וע"כ כנראה צשם צינוני וצכל המפרשים

מז

מבוא

על זה המאמר רש"י ר"ן רא"ש ותוס' מסכימים עם הגמרא "אלא משמע הכי ומשמע הכי" דהיינו משמע עצר ומשמע עתיד וצנדרים הולכים אחר לשון המדובר באותו מקום ובאותו זמן (דילאקט) הנקרא לשון צני אדם.

ה) הבדל בין מלת ימצה ובין מלת ימצה

ה"ר והזה מדם החטאת מנוף החטאת הא כיצד אוהו בראש קנה ובנוף ומוזה על קיר המזבח ולא על קיר הכבש וכו' אמר רבא מי כתיב ימצה ימצה כתיב דממילא משמע ע"כ (זכחים דף ס"ד): (ופירש"י מי כתיב ימצה ימצה כתיב אי הוה כתיב א) ימצה הוה משמע שמוכיר את הכהן שיחזור וימצה אחר הזאה השתא דכתיב ימצה נמי לענין הזאה דממילא יהיה דם ממילא אלל היסוד עכ"ל).

הרב מ"ש מנקד "מדלל כתיב ימצה צפת"ס היר"ד ושו"א המ"ס וכתיב

ימצה" דהיינו החילוק הדק צין הנפעל וצין ההפעיל, אך

הרצ הגאון מוה' מאיר ליבוש מלצים צפירושו לת"כ (דף ס"א ע"א)

מנקד צענין אחר ומצדיל צין הקל לנפעל "מי כתיב ימצה ימצה

כתיב ר"ל כי יש הצדל צין הפעל וצין הנפעל שהפעל משקיף על הפועל ראובן אכל והנפעל משקיף על הפעולה לצדה הלחם נאכל וכו' ואם היה ההזאה למעלה ומשם מורידה למטה לעשות זו פעולת המילוי היו ל"ל ימצה צקל וממ"ש ימצה צנפעל מצואר שנטעה

המילוי מאלה כי שם עמד והזה והיא מתחלה מאלה" ע"כ.

י) ינחם אחרים משמע אמר רב נחמן ב"י ינחם כתיב

אמר רבי אבא מנין לאבל שמיסב בראש שנאמר אבחר דרכם ואשב ראש ואשכון כמלך בגדור כאשר אבלים ינחם (איוצ כ"ט) ינחם אחרים משמע אמר רב נחמן בר יצחק ינחם כתיב ע"כ (כתובות דף ס"ט: צנ"ק דף כ"ח:)

המאמר הזה אומר דרשוני ומה שפי' רש"י ותוס' איננו מפיק דלון הדורשים גם הרצ המדקדק הגדול מהו' זלמן הענא זל"ל צספרו (צנין שלמה צית התנועות חדר ה' ארת א') האריך מאד צחרילתו צביאור המאמר אך לא העלה ארוכה כי לא מלא נקודת האמת והנה ידידי ומר חביבי הרצ החרוץ מוה' מאיר פריעדמאן נר"ו הטעים לי הענין ירד צחורם עיונו הישר והעלה מרגליות עוצה וצנן אעניד צו לוארי הקוראים הנכבדים ויענו אתי צרוך שחלק

א) בספרים שלנו הכל בלי ניקוד ולא נודע לנו אם רש"י קרא ימ או ימ ועיי' לעיל (דף כ"ז) מ"ש צנידן ניקוד ההלמוד ונפרשו הרשונים.

מחמתו ליראיו וזה ענינו: מלאכו באוריתא והוא מנהג קדמון כד יפקד איש צרעפת טל מזלו בכל משלח ידו מצטיחו הכחוז עד כה ירצה כבודו ועוצתו שיהיה לצרכה דהיינא אחרים יחצרכו זו "אדם אומר לזכו תהא כאברהם וכן כל ונצרכו צד שצמקרא" ככחוז והיה צרכה ונצרכו צד והצצרכו צזרעך צד יצרך ישראל ולהיפך צקללתו וצקלקולו נעשה למשל ולאיים ככחוז צחוכסה ונחך ה' למשל ולשכינה וכן האצל שמת לו מת חציב עליו צמקרה דע שלו מנחמים אחרים דהיינא זו ינחמו לעתיד אצלים אחרים וכן מלאנו צמס' צרכות (דף ה' ע"צ) ר"א שלם עאל לגבי רבי יוחנן סזייה דהיה קא צבי אמר ליה וכו' ואי משום צבי דין גרמא דעשיראה ציר עכ"ל.

ובזה יבאר המאמר כוונת השואל ינחם אחרים משמע כי הפשוט

כאשר אצלים ינחם דהיינא כאשר מנחמים האצלים א"כ איך נולא מזה שהאצל מוסב צראש לנחמו ע"ז השיב לו רב נחמן צ"י ינחם כחיב (ר"ל צזמן עתיד) שהוא יהיה למשל לנחם צמקראותיו צלתי טהורות שאר האצלים כי יעלה עליהם הכורת כי לולא כן היה צריך להיות צציוני מנחם אך ינחם הכוונה האצל המסוגל לנחם זו אצלים לעתיד יצב צראש. גם הרב המדקדק הכ"ל מציא הגמרא בצרכות אך לכוונה אחרת, והוא כפתור ופרח ודפח"ח.

באשר הרגתי אלה בדברים לפני ידידי ומר חציב הרב המופלג והחכם מוה' מאיר Dr. פיינ נר"ו הוסיף והעיר עוד לראיה כי האצלים היו מעותדים לנחם אחרים מן הגמרא דמ"ק (סז) צלותו מקום ת"ר כשמתו צניו טל ד' ישמאל כננסו ד' זקנים לנחמו ד' טרפון ור' יוסי הגלילי וכו' נענה ד"ט ואמר ואחיכם כל בית ישראל יזכו את השדפה והלא דברים ק"ו ומה נדב ולאיהו טלא עשו אלא מלוא אחת דכתיב ויקריצו צני אהרן את הדס אליו כך צניו טל ד' ישמעאל על אחת כמה וכמה וכו'.

ופה המקום מוכן אחי לזכור לעזב את הרב הכ"ל להקריב לו מנחת תודתי כי הוא היה הראשון אשר התעשת לי לחזק את ידי ולהמליא כח וחיל להוליא הדברים האלה לאור עולם. זכרה לו אלהים לשובה:

(יא) חילוק בין לשון חולץ ונחלץ

במס' יבמות דף (י"ח ע"צ) וברף (ק"ד ע"צ) במתני' החרש שנחלץ והחרשת שחלצה ע"כ.

וב' הרמז"ם צפי' המטניות וז"ל אמרו שגחלץ ולא אמרו חלץ לפי שהוא חרש ואינו שלם צדעה כדי שימחם לו המעשה עכ"ל. הנה צננת חקל"ג מיום ר' כ"ע כסלו כחצ אלי הרב מוה' אהרן חארין אצ"ד דאראר ז"ל מכתב ארוך צענינים שונים וצסוף דצרינו מקיים צענין שאנחנו זו וז"ל טלא להניח נייר חלק ודמי הפאקט מרובים, אודיעך מה שנחדש צצית מדרשי צצצוע הזאת שקדתי קדר חלילה

מ ב ו א

מט

על חוס' יו"ט יצמות פ"צ משנה ז' ד"ה חולץ "לפי שהיצם מסייע וכו' חגי שפיר חולץ וצפ' י"צ מ"ד כתב צטס הכ"י "לא נאמר הלשון מזה בדקדוק כבודה מכלתין אלא ככאן דככל דוכתא אמרינן החולץ גבי יצם אעפ"י שהוא נחלץ ונראה טעם הדבר מפני שהיצם מסייע וכו' וגבי חרש דלא זר כוונה נקרא שנחלץ וכן פירש הרמב"ם ז"ל צפ"י המשנה עכ"ל. ובמחילה מכבודם, לא כן הוא ולא כן כ' הרמב"ם לקצרתם מפני שהיצם מסייע נקרא החולץ מה יעשו צמ"ש בגמרא יצמות ק"צ ז' אלו יצמה דחלו לו לה אחין ע"ש וכי כולם מסייעים? אולם טעם הדבר פשוט שטעם שרש חלץ יורה ענין הולאה ושלילה והתורה אמרה לא תהי אשת המת החולה יצמה יצוא עליה ואם האחים אינם רולים ליצמה הם מוליאים אותה ומשפחת בעלה ונקראים כולם חוללים יצמה בכוונה, והאח הפועל החלילה שפיר נקרא חולץ יצימתו והיא נקראת מטעם זאת חלולה א' ובדקדוק חזו בכל מקום החולץ. והרמב"ם שפיר דייק כי לא הוקשה לו מה ששנו חכמים בכל מקום החולץ אבל אפשר קשיא ליה, מה זאת ששנו חכמים החרש שנחלץ וכי הוא נחלץ? היא נחלת ומשפחת בעלה, והמנעל נחלץ מרגלו (ואין לוותר שעל שם שהרגל נחלץ מן המנעל נקרא החולץ נחלץ ששרש ציריכו שהיצם לא יסייע כלל בשליפת רגלו רק היא תחליץ המנעל ודוק) אבל הוא לא נחלץ ומש"ה במשנה הזאת כ' הרמב"ם לפי שהוא חרש ואינו שלם בדעת שתיחס לו המעשה וזה פשוט עכ"ל הרב הכ"ל.

א' ע"י צחקר משפט לשון המשנה להרצ מוה' א"ה ווייס כר"ו (דף 57^a) שרלה לכוון השם חלולה "באשר היא האשה אשר חעשה זה מלות החלילה הכחוצה בחורה ולזה ילדק לומר חלולה בפועל על שצנחינה זאת היא שנעשה זה החלילה" ימחול — וכדורו במקומו מונח וארכין ראשי נגד צקיאיתו וחרילתו — אם ארהצ לומר כי אלה הדברים צלתי מוצגים כי איך כוכל לומר באשר שהיא חוללת המנעל מרגל היצם היא הפעולה וכי כזה משפט הלשון ועוד וכי היא לצדה גורמת המלוה הלא הכל תלוי היצם וכדאיחא במשנה (יצמות דף ל"ט ע"א) "ואומרים לו עליך מלוה או חלוץ או ייצם" ועוד מה שייכת ודמיון יש לטעם חלולה עם טעם שמוש מלת יליאה שם בדף ד' באשר אמר "ואף מן הטעם הזה הי' קוראים להאשה החוללת חלולה וכו' וכו'". והואיל ואחא לידי אעיר בדרך אגב מ"ש שם צענין יליאה לכל דין ההולאה מרשות לרשות ומן הדין ראוי שיאמר הולאה השצת צלתי מדוקדק כי כוונה יליאה השצת היא שם המקרה דהיינו העצרת דבר מה מרשות לרשות שצת ישנו על ד' פנים והוא כנהוג צאיר לשונו' ד"ח ח"ב ערטרנגונג ולזה מכון מאד מלילת יליאה ולא הולאה וכמו כן מלאנו בשצעות (דף ג' ע"א) יליאו שצת שמים שהן ארבע שמים הולא' ג

מבוא

ג

דעני והולאה דצעל הצית "והוא ראה לדברי והכל על פי משפט הלשון ולא על דרך דרש כאשר כ' צתורה אל ילא ועוד כזר אמרתי לעיל (דף ז') בכל ענין וענין לריכין לעיין להצינו מה לפנים ומה לאחר וגם מה צסכונתו ודין יליאות השצת נמלא צמטנה ראשונה דמס' שצועות "שצועות שחים שהן ארצע ידיעות הטוואה שחים שהן ארצע יליאות השצת שחים שהן ארצע א"כ נסמד אלל ידיעות וכמו ידיעות הוא עפ"י משפט הלשון כי מי יתין לאמר כי ל"ל הודעות וכן נכון שם המקרה יליאות. ומ"ש עוד שם צקיום דצדיו "על כן היה שם יליאה דצור עומד לכנוי ההולאה ואמר על הולאה האצר יליאה כמו: שיליאתו הנאה לו כצילאתו" (שצועות פ"צ מ"ה) אגב חורפא שצטחא כי הכנוי הנסתר ר"ו איננו קאי על הגדר רק על האצר וכן נכון יליאתו וכמו כן צילאתו קאי רק על האצר. גם מה שמרציצ שם הדצור צהערה שזהרת הולאות מרשות לרשות צאה להם מפקוק אל ילא כאשר "ילאו מן העם ללקוט מן ציום השצת והזהירם שלא ילאו כלומר שצו איש תחתיו ואל ילאו ללקוט ציום השצת למען הכנים את המן הנלקט וגם יוכרח להוליא הכלים אשר ילקוט המן לחוכם" שכה לליין כי אלה המה דצרי חוס' צעירוצין (דף י"ז ע"צ) ד"ה לאו שניחן והוא צעלמו למעלה ממנו צצורה כ"ג תזכיר חוס' הנ"ל.

(ב) בענין שמוש הה"א בסוף השם בהבנת היחס אל או למ"ד
מן בבל"ם.

א"תא במס' יבמות (דף י"ג:) ובית הלל דכתיב הוצה כמאן דכתיב לחוין דמי דתניא ר' נחמיה אומר כל תיבה שצריכה למ"ד בתחלתה הצי"ל לה הכתוב ה"א בסופה ותנא דבי ישמעאל כנון אלים אלימה (שמות ט"ז) מחנים מחנימה (ט"ז י"ז) מצרים מצרימה (ראשית י"ז) דבלתימה (יחזקאל ח') ירושלימה (ד"ה א' ה') מדברה ע"כ.

הנה מי לא יודה שמאמר ר"נ לקוח מטופס כללי משפטי הלשון ותנא דצרי"י הוא כעין צאור להכלל הנזכר צלשון עצרי וע"כ סמכו עליו כל המקדקים מאז עד היום ותלו זייניהם עליו ומה שאמר "כל תיבה" לאו דוקא כי לא ימלא זה רק ציחס "אל" צלירוק המקום ולא יותר והכוונה כל תיבה דהיינו כל תיבה שהיא נכללת ציחס המקום. וזה הכלל נסגולת הלשון הנדצרת (יראעקט) שהצרת י"ה צאות תאחרון מהתיצה חצורה על המקום להיות מוצנו כמו "אל" או חלק ל' צראשה וכעין זה מלאנו צלסונות אליק"ל לצצני שמליינין מלת היחס צהצרה שמוסיפין צסוק המלה כמו צלשון חונגארי אל "וויען" או "לווין" מוסיפין הצרת be על השם Bees Wien Beesbe nach Wien ועוד ראה אחרת שהוא לקוח מחצור כללי דקדוק

נא

מ ב ו א

הלשון באשר הירושלמי (עי' לקמן בסמוך) מציא את דבי נחמיה בכללו להשיב להלדוקים ואלה מכחישי הקבלה מתעלמים תמיד להעמיד דבריהם על פטטות הפסוק כלורתו הנוסד על אדני משפטי הלשון ולריכין אכחנו ג"כ להשחמט צחצחותם ונקשחוחם. המאמר הזה כמלא מפורז ומפורד צמדרשים וצשני התלמודים כאשר אליין לקמן (אלל הירושלמי) כל המקומות הנה והנה וזה ר' נחמיה כל מקום שנמלא אנו רואים אחרו מעמיק בלשון הכחוצ על פי כללי משפט הלשון וכל הדורש אחריו ימלא כי כניס דברי וראוי לעיין עליו ולאסוף כל מאמריו בקצץ מיוחד.

יג) דג דגה

מ"ב (נדריס דף כ"ד:) רשב"א אומר דג שאני טועם אסור בגדולים ומותר בקטנים דגה שאני טועם אסור בין בגדולים ובין בקטנים א"ל רב פפא לאביי ממאי דדג שאני טועם גדול הוא דכתיב (יונה א') וימן יי' דג גדול לבלוע את יונה ע"כ.

מוזה הוויכוח נודע לנו דבר חדש חילוק צסם עלם כללי צין מה שנכנה צה"א צסופו דגה כלל מין הדג גדולים וקטנים דהיינו סכום הדגים וכמו כן יש ויכוח לקמן צסם דגן אם הוא כולל כל מיני גרעינים (דף כ"ה):

יד) שמוש ב' בכולם

מ"ב נדרים (דף ל"ב.) מתני' שאני נהנה לרע אברהם אסור בישראל ומותר בא"ה. גמ' והאיכא ישמעאל כי ביצחק יקרא לך זרע (ראשית כ"א) כתיב והאיכא עשו ביצחק ולא כל יצחק ע"כ.

נראה מפירוט הגמרא כי צי"ת בילחם הוא אור מכל"ס והוא צי"ת העזר או הכלי ותשמש פה צמקום מ' מן כמו והנותר בצצר ובלחם (ויקרא ח') ספירושו מהצצר ומהלחם ואין מחלקין צין צי"ת ות"ס ולא כן הוא צספרי הדקדוק שלנו כי הם אמרו המ"ס יורה על המקלח והצי"ת על כללות ופה הוא הדרש צהיפוך צילחם ולא כל ילחם.

טו) פלפול ארוך בגדר המין בקצת מלות אם זכר נקבה וגם מין משותף

ומאי אריה דתני שלש (לשון נקבה) ליתני שלשה (לשון זכר) משום דקא בעי למיתני דרך ודרך לשון נקבה הוא דכתיב והודעת להם את הדרך ילכו בה (שמות י"ח) ואלא הא דתנן בשבעה דרכים בורקין את הוב ניתני שבע משום דקא בעי למיתני דרך ואשבחן דרך דאיכרי לשון זכר דכתיב בדרך אחד יצאו אליך ובשבעה דרכים ינוסו לפניך (דברים כ"ח) אי הכי קשי קראי אהדדי וקשיא נמי מתני' אהדדי וכו' (עי' טס תוס' ד"ה

קשו קראי מקסין אע"ג דמלינו כמה דזדים סנקדלים זלטון וזל ונקצה וכו')
(זרלש מס' קדושין מן דף ז' ע"ז עד דף ב' ע"ז).

והנה מי לא יצין כי על כללי דקדוק ולחות הגיון הלשון נוסדו
הדזרים הנאמרים שמה. ואם יטעון הטוען הלא כל השיטה
נוספה מן רבנן סבוראי ולא זאה לעינינו מן המאספים החלמוד
רבינא ור' אשי כאשר מודיעה לנו רבנן שריא גאון זאגרתו א) (יוחסין
ד' א"ד תע"ז דף פ"א ע"א) כשיז לו דזרי נחת זזה לא נחלש הראי'
כי כללי הדקדוק היו ידועים לזעלי החלמוד כי הסבוראים היו
קרוב אחר חתימת החלמוד וצין החלמודים נמנים ודזריהם כראי
החלמוד מולקים ולדעתי דזרי סבוראים היו מוקוצלים להם מדורות
הקודמים להם והיו לקע ושכחה אשר שכחו מלקטיו עמרים ואלומוות
החלמוד גם מן האיצעי' מן מחני' דזים כראה כי החלמוד עלמו
תקועה על יתדות לחות הלשון ומדקדקים דזריהם עפ"י כללים מונחות
צקפדנות שפת עצרי.

מז) עיטור סופרים מקרא סופרים קריין ולא כתיבן וכתיבן
ולא קריין.

א'תא במס' (נדרים דף ל"ז ע"ז ודף ל"ח ע"א וקולת זמס' מגלה דף ג') דאמר
רב איקא בר אבין אמר רב חננאל אמר רב מאי דכתיב (נחמיה ח')
ויקראו בס"ת האלהים מפורש ושום שכל ויבינו במקרא ויקראו בספר תורת
אלהים זה מקרא מפורש זה תרגום ושום שכל אלו הפסוקים ויבינו במקרא
זה פיסוק שעינים ואמרי לה אלו המסורות אמר ר' יצחק מקרא סופרים
ועיטור סופרים וקריין ולא כתובין וכתיבן ולא קריין הלכה למשה מסיני
מקרא סופרים ארין שמים מצרים עיטור סופרים אחר תעבורו (דלשית
י"ח) אחר תלך (ט"ז כ"ד) אחר תאסף (זמזד ל"א) קדמו שרים
אחר נוגנים (תהלים ס"ח) צדקתך כהררי אל (סס ל"ז) קריין
ולא כתיבן פרת דבלכתו (ט"ז ח') איש דכאשר ישאל איש
בדבר אלהים (ט"ז ט"ז) באים דנכנתה (ידמ' ל"א) לה הפליטה
(ירמ' נ') את דהגד הוגד (רות ז') אלי דהגורן (סס ג') אלי
דהשעורים (סס) הלין קריין ולא כתיבן וכתבן ולא קריין נא
דיסלח (מ"ז ה') זאת דהמצוה (דזדים ו') ידרוך דהדורך (ירמ'
כ"א) חמש דפאת ננב (יחזקאל מ"ח) אם דבי נואל (רות ג') הלין
כתבן ולא קריין ע"כ.

ב'אור הדזרים האלה על כל ענין וענין יעי' הקורא דרש"י רא"ש
ר"ן ותוס' וזס' הערוך ערך עער ז'. ועתה מי שיעי' זמקורה
הגדולה זרלש פרט' אלה הדזרים וזמגלת רות וזס' אכלה ואכלה

א) וז"ל "וכמה סברי אקבעו בגמרא דליזון מרבנן בחראי כגון רב עינא ורב קיננא ונקטינן מן
הראשונים בגמרא דהאשה נקית בשלשה דרכים דמנין דרישא ונא ה"ו וכו' עד בזכף
מנא לן כלה איך דיוקין וקשיייל דמשרלו בגמרא רבנן בחראי סבוראי חרזינהו וקבעינהו "עכ"ל.

דף 96 סי' 97 ו98 ומ"ש שם המוליאו לאור הסכס מוה' זלמן פֿרענסדאָרף
סי' 97. 98 מי לא יורה כי אלה הדברים צתלמוד לקוחים ונעמחקים
מטופס מקורה ומה שאינם שוים אלה המוקורות צלד עלמם צמספר
הפסוקים והגם הנעמחק צתלמוד לא שזה להם אין צדך כלום כי אחר
חתימת המוקורה הוקיפו צו אנשים דברים שאינם צמינן וגם לקטו
מומנה איש כל הישר צעיניו וכחצם על הגליון (עי' הכרעת ר"ת)
וכמו כן כ' שם דף 11 כי צעלי המוקורה לאו מספר מוחלט דוקא נקטו
לא כתבו צה חשבון מסויים כתבו ושיירו.

(*) פסוק זה "זאת דהמלוה" מי' דש"י שהוא צירמיו' והר"ן ותוס' ב' צפרס' ואתחנן
ואינו כך צסום חומש. והצד תמוה כי מלת זאת ט"ס כי לא נמלא
כן צכל הקריה ויותר תמיה על הגליון מהר"י צדלין שהביה צד"ן דג"ה אס
דכי "א"ת דהמלוה" [ז"ל זאת]. והנה מלאתי צספר מ"ש (ירמיה ל"צ י"א) וז"ל
א"ת החרס המלוה. צדדים פ' אין צין המודר חשיצ א"ת דהמלוה עה מלין
דכתיצין ולא קריין והר"ן ז"ל כתצ א"ת דהמלוה צס' ואתחנן כך מלאתי כתצ
ולא נמלא צספרים שלנו עכ"ל. וצהקדמת מק"ג כתצ דרש"י ז"ל פי' א"ת דהמלוה
כתצ צירמיה ע"כ. ולפי דעתי הוא זה דמלת א"ת כר א"ת מ'יות דת. א"ח"כ
מלאתי צחילופי מערצאי ומדיכחאי דלמערצאי א"ת החרס המלוה והחקים למדנחאי
א"ת החרס ואת המלוה אולי זאת היתה כוונת בגירסת דש"י ז"ל ולדיך להביה
צפירושו ואת המלוה כגירסת מקלצ ספרים. עוד כ' הר"ן שם דמסדה חשיצ
כל הני ועפי עלייהו אחדיני צמסורת דות מיהו לא חשיצ א"ת דהמלוה אלא
א"ת דהנפס דכתיצ צירמיה בגי' לדקיהו חי' ה' א"ת א"ש ד עשה לנו א"ת הנפס הזאת
עכ"ל. וצהתומי לכתצ הענין זה צל לנגד עיני העלה ממכתצ המגיד משצוע זו
סי' 37 משנת תר"ל כ"ד תשרי דף 294 שמודיע לנו הסכס היטיס והצקי המפורסם
והסוכן זה ידידי ואלוף מקדם מוה' צער גא'ודבערג כר"ו צסם האדון מודה צמדרס
הרצנים מוה' וואג כי ע"פי החלופים צין מדיכחאי ומערצאי לדיך להיות צגמרא
ואת המצוה ושמח צו מאל ומסויים "ואשדי לו שזכה למלוה המליאה הזאת והלואי
שיכולתי לומר מלאתיה אני צ"ג" והנה ע"פ המ"ש אשד העתקתי נראה שצד
קדמהו ואין זה מליאה חדשה ומה שהביה הגליון מהר"י לאכלא צס"ס ד' פראג
לא אוכל להצין הלא לפנינו הוא צהר"ן צמקומו.

יו) הברל בין עבר מבנין אפעל ובינוני ליחיד וזמן המורכב מעבר
ועתיד.

מתנ' שעל הפת הוא אומר מוציא כו'. גמ' ת"ר מה הוא אומר מוציא לחם
מן הארץ רבי נחמיה אומר מוציא לחם מן הארץ אמר רבא במוציא כולי
עלמא לא פליגי דאפיק משמע (פעל עזר מצנין אַפֿעל עס סי' המלטרף ד')
דכתיב אל מוציאם ממצרים (צמדצ כ"נ) כי פליגי בה בהמוציא רבנן סברי
המוציא דאפיק משמע דכתיב המוציא לך מים מצור חלמיש (דברים ח') ור"ג
המוציא דמפיק (צינוני ליחיד מצנין הכ"ל) מישמע שנא' המוציא אתכם מתחת
סבלות מצרים (שמות ז') ורבנן ההוא הכי קאמר להו קודשא ב"ה לישראל

כד מִפִּיקָנָא לְכוּ עֲבִידְנָא לְכוּ מִלְתָּא בִּי הִיבִי דִּידְעִיתוּ דְאָנָא הוּא
דְאִפְקִית יְתִיבִין מִפִּצְרִים (ר"ל כעת הוא עתיד אצל צעפת הידיעה תהיה
היילאה עזר וכו' וזמן המורכב מעזר ועתיד כמו ומולדתך אשר הולדת אחריהם
(ראשית מ"ח ו') כאשר צארו המצור לכס"ט, וא"כ לא המליא החכם הזה
הדעה הזאת כי אם כזר חדושו דצנן ז"ל כאשר תראה) (צרכו' דף ל"ה).

הנקוד הזה והפירוש צין חלי העגולים לקוח מהחכם המנוח ר"י
ייטלס זל"ל מספרו מצוא הלשון ואעתיק עוד הנה סוף
דצרינו צמאי פליגי הכי תנאים זה לשון רצנן סברי צרכת המוליא
דק לשעצר צעינן כמו שאר צרכות שהן דק הודארות לאל הגומל
עלינו והמוליא דא פק משמע, ור"כ סובר צרכת המוליא שאני כי לא
תמו חסדי ד', וצכל דגע ורגע הוא צן ומכלכל אותנו וכל ילודי חצל
החיים על פני האדמה מוטבו ומחסדו הכל מתפרנסים הוא המלמיח
חליר לצהמה ודגן למאכל האדם, ורגע לא ישבות הלמיחה והגדול מן
הארץ וא"כ גם על העתיד אנחנו מצרכין ומודים זה משמעות המוליא
דמִפִּיקָנָא משמע זמן ההרה כמו שצארת. ועד"ז אלזי פלוגתייהו

בצאור הפסוקים רצנן סברי מה שאמר משה רבנו ע"ה צמסנה חורה
המוליא לך מים מלוד החלמיש ע"כ כונחו לזמן עזר וחז לא, לפי שאז
היה אחרי עזם את המדבר וישראל אז ישבו צאריך סיוחן ועוג, ולא
היתה לפניהם לוד החלמיש עוד להשציר ממונו למאונס, שהכחוד מדבר
ממונו ורמוז אליו ציריע. וא"כ ראיה ממה שמשמעות המוליא לשעצר וצא
זה ולמד על השאר, ור"כ אומר שלשתייהן רמוז משה רבנו ע"ה לזמן
עזר והרה. ולפי שהיתה להם תמיד צאר אשר נחן מימיו גם צימי
שכנס צמדבר עד אחרי משה יאמר המוליא, וכדרך פלוגתהן צפסוק
זה כך מחלוקתן צפסוק המוליא אחכם מתחת סצלוח מלרים רצנן
סברי שצעיצתם את ארץ מלרים נשלמה פעולת היילאה וזמן עזר
היא וע"כ המוליא דאפיק משמע ומפרשין הפסוק צאופן שהוא לשעצר
ויפה פדשו, ור"כ סבר שצעיצתם את ארץ מלרים לא נשלמה פעולת
היילאה עד צואם אל ארץ נושבת אל הנחלה ואל המנוחה כי זה
חכלית היילאה ולכן מסתבר שכל פסיעה ופסיעה שהתרחקו מארץ
מלרים הוא יילאה ולא עזר זמנו ולא צולה, וא"כ המוליא דשמי
כחוצים הצאים כאחד לדבר מענין יליאת מלרים נכון הוא כי שמים
צמשמע וכו' וכו' עכ"ל. ועי' לל"ח על ענין זה.

יח) הבדל בין קל להפעיל

א'תא במס' עירובין (דף י"ז ע"ב) אמר רב אשי מי כתיב אל יוציא אל
וצא כתיב (שמות י"ו) ע"כ.

נה

מ ב ו א

(יט) הבדל בין וטהר לויטהר

ברכות (דף ז' ע"א וע"ב) ובא השמש וטהר (ויקרא כ"ג) ביאת שמשו

מעבבתו מלאכל בתרומה ואין כפרתו מעבבתו מלאכל בתרומה וממאי דהאי ובא השמש ביאת השמש והאי וטהר טהר יומא דילמא ביאת אורו הוא ומאי וטהר טהר גברא אמר רבה בר רב שילא אם כן לימא קרא ויטהר מאי וטהר טהר יומא כדאמרי אינשי איערב שמשא ואדכי יומא עכ"ל הגמרא. (ופי' דס"י דילמא צילת אורי. טיור הסמט ציום השמיני ויטהר האיש עלמנו צהצחת קדנותיו ואחר יאכל. אם כן. דהאי קרא וטהר לשון ציוו הוא יומא קרא ויטהר מאי וטהר: אדכי לשון עבד כתפנה מן העולם השמש):

והאי כדאמרי אינשא הכוונה כדמחרגמי אינשי הפסוק וצא השמש וטהר.

(כ) מופסי שרשי לשון עברי ופתרונם

הקדמונים ה"ה צעלי תלמוד הי' להם קונטרסים וטומקים אסיפת
שרשים על קדר א"צ ופתרונם ומאלה מלאכו צחלמוד
וצמדרסים שצרי לוחות (פרחגשענטע) כמו לדוגמא צמדרש רצה
ויקרא (פרשה ל"ד) ועצמותיך יהליץ (ישעיה כ"ח י"א) ישמוס, יזיין, ישיוב
ויניח. ישמוס כד"א (דברים כ"ה) וחלצו נעלו מעל רגלו. יזיין כד"א חלוצים
תעברו (סס ב') ישיוב כד"א חלצני ה' מאדם רע (תהלים ק"ה) ויניח מכאן
קבעו חכמים לומר רצה והחליצנו בשבת עכ"ל. הערוך צערך חלץ מעתיק
ג"כ זה המדרש וצטינוי מעט ותחת יש מוט גורס יש לוף ע"ש.
גם הדר"ק צערטיו שרש חלון מעתיקו וז"ל וואמרו (ויקרא רצה
פ' ל"ד) כי צארצע לשונות נשתמשו צלשון הזה [צש' חלץ] יטלוף,
ישזיז, יניח, יזיין, יטלוף וחללה נעלו ישזיז חללני ה' יזיין חלולים
תעצרו יניח ועלמותיך יחליץ היך מה דאח אמר רלה והחליצנו עכ"ל,
והנה הנוסח מן "כי צארצע" עד "צלשון הזה" היא חוספה מחרד"ק
כן שערתי אך אולי היה הנוסח כן צמדרש לעיני הדר"ק וזה חלק
מקונטרס שמות המשותפים.

(כא) מופסים מלוקמים משמות נרדפים

גם מאלאים מפרזים פתרוני מלות שגראה מהם שזי' להם קונטרסים
מלוקמים משמות נרדפים כמו (ויקרא רצה פ' ל"ד) ואם דל
הוא ואין ידו משנת ח' שמות נקראו לו [לענין] עני, אביון, מסכן,
רש, דל דך, מך, הלך, עני כמשמעו אביון שמתאב לכל מסכן שהוא
בווי לכל שנאמר וחכמת מסכן בויה רש רש מן נסכים דל מדולדל מן
הנכסים דך מדוכך רואה דבר ואינו אוכל רואה דבר ואינו טועם ואינו
שותה מך שהוא מך לפני כל עשוי כמין אסקופה התחתונה עכ"ל. (גם צה
יש שני נוסחאות צדפוסים טונים).

מ ב ו א

בא) מקור בתוספת הא

אִתָּא במס' כתובות (דף ס"ה ע"א) דרש רב יהודה וכו' מנין שאין פוסקין יינות לאשה שנאמר (ט"ז א') ותקם חנה אחרי אִכְלָה בשילה ואחרי יִשְׁתָּה שחת ולא יִשְׁתָּה אלא מעתה אכלה ולא אִכְלָה (כן) היא גרסת הרב מ"ט והרב מהרש"ל הגיה אִכְלָה וכן נדפס בדפוסים חדשים) הכי נמי אנו מדשני קרא בדבוריה קאמרינן מכדי בניה קא עסיק ואתי מאי טעמא שני שמע מניה שְׁתָּה ולא שְׁתָּה עכ"ל הגמרא. (הניקוד לקחתי מס' מ"ט).

הנה הרב מ"ט מאריך שם מאד ובאשר ספרו אינו מלוי זיד כל אדם אעתיק סוף דבריו שם רז"ל ויש לי לתמוה על דק"ז"ל שכתב ובעל הדגש שאמר שחה ולא שחתה לא דקדק ואחרי צקשת המחילה ממנו לא דקדק הוא צפעס הזאת שגם ר' יהודה ידע שחלת שְׁתָּה מקור והוא משמע ליחיד ולרבים ולזכרים ולנקבות ואם כן אף חכה היתה בכלל אך ילאת מן הכלל מדכחז קרא שְׁתָּה ושאיני צדכוריה כדאמרו ומדכחז ותצכה ולא תאכל פירשו אחרי אִכְלָה אחר שעת אכילתה של חנה והכרחו לפרש ואחר שחה אחר שעת השתיה לאחרים ולא לה מדשני קרא ומכאן שאין פוסקין יינות לאשה ותו לא מידי בהך שמעתתא עכ"ל.

בב) הבינוני אם משמע לשעבר או לעתיד

אִתָּא (צונס' צרכות דף כ"ז ע"ז) (מתני' ז"ט אומרים שצדק מאור האש וצ"ה אומרים צדק מאורי האש) אמר רבא בברא כ"ע לא פלוני דברא משמע (עצר מוחלט) כי פליגי בבורא (ציונוני) ב"ש סברי בורא דעתיד למברא וב"ה סברי בורא נמי דברא (עצר) משמע עכ"ל הגמרא. הוא דבור עמוק ופליגין זה צהמדקדקים החדשים באשר אין זמן הוה מוחלט כלשון עצמי ומזה נראה כי הראשונים העמיקו צטעס הלשון ורעיוניה (פילוסופיע דער טפיראצט) להוליא הלכה ולהשענה על עמוד הלשון.

בג) הבדל בין הקל ובין הנפעל

אִתָּא במס' חגיגה (דף ז' ע"א) סומא באחת מעיניו פסור מן הראייה שנאמר יִרְאָה יראת (שתי פעמים פעם אחת (סמו') כ"ג י"י) ופעם שנית (סס ל"ד כ"ב) (כדרך שבא לראות כך בא לִירְאָה וכו') עכ"ל. ועי' לקמן דף ר' ע"ג וצנסהדרין דף ד' ע"ג וצנערין דף ע"ג. והנה רס"י יראה יראה. [יִרְאָה] כתיב וקדינן יִרְאָה יראה כל זכורך את פני האדון משמע לראותך שהאדון צא לראותך הקים הכתוב לראייתו עכ"ל. ומאד יש לתמוה הלא אלה שתי פעמים פעם לראותך כתוב אֵל פני ופעם שני כתוב אֵת פני וצדשי' לפנינו כתוב שתי פעמים את ואין אחד מעיד עליו וצאמת צקריאת יראת ככון היחס הפעל את וצקריאת יראת ככון מעט ג"כ אל:

כה) הבדל בין הפעל ובין הפעל

א'תא במס' מגילה פרק דף (ה') אשר הגלה אמר רבא שגלה מעצמו וכו'. ופי' בחוס' ודריש ליה מדלא כתיב הוגלה ע"כ ר"ל מדלא כתיב הגלה ולפנינו כ' צוי"ר שדוקה להורות על ניקוד הקצוץ באשר לפנינו לא נמלא נקוד בספרי התלמוד ומפרשיו. והנה המנוח החכם מוה' יוסף פלעש זל"ל צאד אלה הדברים צטוט טעם צצכה"עת ט' תקל"א (דף 71) ואעתיק פה בקילור תמלית דבריו "ודברים הללו נריכין צאור כי המכיר צטיב דקדוק לשוננו העברית יודע שאין הצדל כלל צצנין הפעל אם שה"א הצנין מנוקדת צקמץ או צקצוץ הכל אחד אשר על כן הונח זה הכלל על אופן הצא. הן כצר ידוע שיש לנפעל הוראת החפעל כמו השמור לכס כי ימוך אחיד ונמוכר לך ר"ל ע"י עלמו מפני דחקו כדדרשינן בתלמוד וגם זה צרור שהצנין פעל תמיד מתפעל מנולתו" ומאריך ומציא ראיות מתנ"ך כי רק צקמץ יתפרש ההפעל ג"כ פעול מעלמו זולת שיש לו ג"כ הוראת פעול מזולתו אבל צקצוץ לא יתפרש צאופן אחד כי אם ע"י אחד ועי' דש"י על מלח יעמוד חי צפ' אחרי יעמד כמו יועמד ע"י אחרים ע"ש באריכות.

פתשגן מתלמוד ירושלמי ומדרש

א) כל תיבה שצריכה לי בתחילתה

ירושלמי יצמות פרק ראשון הלכה ו' מתני' צ"ט מפדין את הלכות לאחי' וצ"ה פוסליו וכו' גמ' רבי סימון בשם ר' יוסי בשם נהוריי שמעון דבית שמאי לא תהיה אשת המת החוצה לאיש זר החיצונה לא תהיה לאיש זר אתון דב"ש כאילו בות ייא שהן מייבמין את הארוסות ומוציאין את הנשואות ראינו דרשין חוצה החיצונה מה מקיימין ב"ש ובין אין לו אמר רבי יעקב דרומייא קומי רבי יוסי ובן אין לו מן הנשואה החיצונה לא תהיה לאיש זר אמר ליה לא יחסדונך כותאי דאת מקיי' דרשיהון תניא ר' שמעון בן אלעזר נומיתי לסופרי כותיים מי גרם לכם דלית אתון דרשין כר' נחמיה דתני בשם ר' נחמיה כל דבר שהוא צריך למ"ד מתחלתו ניתן לו ה"א בסופו כנון לחוץ הוצה לשעיר שעירה לסכות סכותה מתיבן לרבי נחמיה והא כתיב ישובו רשעים לשאולה אמר רבא בר זבדא לדיישי התחתונה של שאול עכ"ל.

עיי' לעיל פתשגן (קי' י"ג) נראה מזה כי היה לשניהם צוערצאי וצמדנחאי סדר דקדוק הלשון העקוצל צאומה מהקדמונים והמדקדקים האחרונים המדשים אחזו צזה הכלל והעלוהו לדבר קיים. והנה מי לא יודה כי מזה ראיה הזקה כי ההלכות על קוטב כללי הלשון חסודנה.

ב) טעם נח ע"ש ינחמנו

מדרש (צ"ר פרשת כ"ה) ויקרא את שמו נח לאמר וכו' ר' יוחנן ור"ש בן לקיש רב יוחנן אמר לא המדרש היא השם ולא השם היא המדרש

מבוא

נח

לא היה צריך קרא למימר אלא נח זה יניחני או נחמן זה ינחמני אלא בשעה וכו'.

והנה לטוב יזכר מחותני אלופי מקדס ומר חביבי המליץ המופלג מוה' מאיר הכהן ביסטריץ נר"ו אשר העירני על מדרש זה ורמז עליו באלכנור, ואחר החיפוש מלאתי כי חכם עמנו הרב י"ל לונץ נר"ו רמז ג"כ על זה המדרש באחת ההערותיו בספרו קורות המדרשים (ג"ד פקטרענג דף 170) ורלה ללמוד מזה כי מלת בדרש כמו כונת צאור או פרוש דהיינו "לא" (המדרש) הצאור ינחמנו הוא כונת השם נח כי חסר ה"ם" גם החכם המנוח שד"ל זל"ל (צצכורי העמים שנת תקפ"ט במאמרו "צאור קלת לשונות מלשון חכמים" דף 127) מצאור השרש דרש עד"ז וז"ל דרש השרש הזה אשר בלשון מקרא ענינו בקשה ופשוט וכו' יורה בלשון חכמים הפשוט בדברי החזקת וכו' כלומר חקירה בעומק כוונת המקרא עכ"ל ע"ש שהאריך מאד בראיות חזקות. והנה היולא לנו מזה כי המאמר לקוח לפי דעתי מקסר דקדוק מאחד הקונטרסים שהיה להם מקונטרסי המקורה וכבר נמאנו שהמקדקים הראשונים מלאו מקום להאחז בזה שהוא נגד כונת שרש המלה צעלם וראשונה ובראשם הרב רבנו סעדי גאון הוצא בתשובות תלמידי מנחם (ע"י דף 80). גם בתשובות תלמידי דונש (דף 27) ומלאו עזר כמו רס"ג שקאי רק על הענין או לפעמים חסר האות או הפוך האות ע"ש וע"י ראצ"ע צק' שפה ברורה דף ד' ע"א וע"צ וצק' לחות דף ע"ב ע"א רפוק פיורדא וצפי' בראש פ' יתרו וצד"ק צפי' ליהושע ה' ט' וצשאר מפרשים העתיקים הראשונים.

(ג) הבדל בין עבר סתם לעתיד המהופך לעבר

א'תא (צמדרש רזה פ' י"ט) א"ר אבא בר כהנא ואבילתי אין כתיב כאן אלא ואובל אבילתי ואובל ע"כ. (גם זה הובא לידי ע"י מחותני הנ"ל).

כבר ביאר זה המאמר המדקדק רז"ה זל"ל בספרי בנין שלמה (דף ע"ב ע"ג) שמחלק בין עבר סתם ובין עתיד המהופך לעבר וז"ל והנה הונח בידך לפי שהיית הפעולה גם לעתיד לכן משתמש בעתיד המהופך לעבר ועתה התבונן במאמר רז"ל צד"ר פ' י"ט אמר דבי אצא וכו' וכו' ע"ש ציפ"ת הנה ענין תחזינה משרים שמלת ואוכל כדרכו לעבר ועתיד לפי שמשתמש בעתיד המהופך לעבר ולא משתמש בעבר מתש לכך דרשו אבילתי ואוכל כלומר שהודה שאכל והתרים כנגדו לומר שעוד יוסף מרה ויאכל עכ"ל.

ביאור איזה ענינים בתשובות אבן ששת

שי"ך לדף 8 **ת"ש** ובדף 17 **נ"ר ע"ז**. הכוונות וההרפוס שמחזק חמיר הם אחד וכן תלמידי מנחם הוא החכם ילחם בן קפרון והשם קפרון הוא שער ע"ז. כלשון רומי וע"כ חמיר בסגנון זה נחזקו דברים ב' הנחמד לקוטי קדמוניות.

שי"ך לדף 22 **תשובות קרות**. דברים בעלים ועפלים מננה בסגנון הערבי בשם קר.

שי"ך לדף 42 **עד אשר אסף** כל כ"ף שהיה מפתחו בקרועה. דבר קטום ונחר והחכם הבקי בלשונות ומרחיות מוה' בלחשנא נר"ו רלה לקרב הענין אל ההבנה לפתור המלה כף בראשי חבות "כח פתרון" דהיינו כ' המהבנה שהוא פתרון העלות והערביים תחת שאלו אומרים קפר פתור פתרון כתב אך כל זה רק בהשערה ולא על דרך ודאי.

דף 20 **ש"ה** 26 **האויב** נראה כי ל"ל הלב. שורה **באל אלהים** י"י פ"י הם היה כוונת הכתוב כי לא ענה על האל זה היה אומר בפירוש כי לא ענה י"י.

דף 21 שורה 1 **בעיני** י"י אולי ל"ל עינה כי יראהם הם י"י הוא ע"ד מילתה כי מופני הכבוד יש להזכיר את שמו אם נדבר מנמו. שורה 3 **באל אלהים** י"י הם גם לא כפל זכרונם ובאמת לא מלאנו התשובה האם בדברי תלמידי מנחם אך תלמיד דונם בהתאמתו לקחת כל משען מיד מנגדיו חשב מחשבות אשר יוכלו להיות בתוך לבם ובעלו כל סכרם אשר יוכל לעלות בקרבם וא"כ פ"י ותאמר לעיל דף 20 שורה 23 כמו: **ואם תאמר**. שורה 8 **נדר פני עליון** גם בדברים האלה לא מלאנו בדברי תלמידי מנחם אך תלמיד דונם הבין כן מוסד דבריהם. שורה 11 **כי אם נזור** והאחרונים יקראו אותו משפט גזר או מואמר ונהייב (בעהויפטונג) באור אלה הדברים בערך זה שכל לי הרב החכם המפורסם מוה' אברהם גיינער נר"ו באחד ממוכתיו אלי ודפח"מ.

דף 23 **ש' י"א והנם במסורת נמסרים** וכו' הנה מקורה זו משונה משלנו הנדפסה כי המקורה שלנו מונה במקום ח' רפין ח"ל: (תהלים ק"ב ע"י) **מחסה** ע' רפי ב' בקריא וס' בעמו בו בכל עת [מחסה]. אלהים לנו **מחסה** ועז (שם מ"ו ב') וי' מליון ישאל [מחסה] (יואל ד') כמופת הייתי לרבים [מחסי] (תהלים ע"א ז'). אל תהיה לי למחסה [מחסי] (ירמיה י"ז י"ז) עוז לחסות בה' מנצחו (תהלים קי"ח ע"י) וחברו עוז **לחסות** בה' (שם שם ע"י) ישלם י"י פעלך וחסיה משכרתך שלמה [לחסות] (רות ב' י"ב) חנני י"י כי כך חסיה נפשי [אחסה] (תהלים כ"ז ב') וכל **אחסה** רבו' רפי צו"א וכלל כנפיד אחסה וע' במנחת שי יואל ד' ע"ז מניה המקורה ול"ל ח' רפי ע"ש שהאריך ופ"י רפי המקורה ר"ל חז"ק פתח (שוא נע) ופ"י דגשין ר"ל בשוא פשוט (שוא נח) ובראש המקורה מערכת דף ח' מקורתא אחריתא מחסה ג' ב' דגשים ולי רפי וס' וי"י מחסה לעמו (יואל ד') אלהים לנו מחסה (תהלים מ"ז) ואלהים מחסה לנו קלה (תהלים ק"ב) ושינוי ה מוסורה למסורה רחיה להשערה מה שהעלתי במצוא כי המסורה היא כללי דקדוק וניקוד ולא לנה וסורה לשמירת הכ"ק באשר איננה שיה בקובלים.

דף 38 בערך **יבש** בתשובות תלמידי מנחם חסרה ההשערה על דונם בערך זה ולא זו בלבד כי גם המלה אשר השיב עליו דונם לא נמללה במהבנה שלפנינו ולהבין דברי תלמיד דונם אלה אעתיק פה השגת דונם ומוסד ענינה ישער הקורא מה השיבו ח' תלמידי מנחם ח"ל (דונם לגדון חר"א דף 30 **יבש**. וגם במהבנה ב"ח הבאת יבש היה כען (מיכה ד' ה') והוא במהבנה יו"ד ואם תאמר הנה הי"ד סר מן היסוד ככתוב ויבש מקורו ויחזר מועינו (הושע י"ג ע"א) אומר יו"ד יבש עומד במקום שנים ליסוד ולקבוק כחש יעמוד במקום שנים בכתוב וכלים עכלים שונים (אסתר

ח' ז' וכחוב אם יהיו העלמים כשנים (ישעיה ח' י"ח) כי אחד מן כלים קלי ולא כל והאחד משנים שני ולא שן וגם כמו כן עמוד במקום שנים ילאו ונלכדים מלפני **בצ"ם** (יחזקאל ל' ט') וכאשר

מלאנו היו"ד עמוד במקום שנים כן מלינו היו"ד עמוד במקום שנים ככחוב ווי העמודים ומשוקקים כספ (שמות ל"ח י') והיה ראוי להיות כחוב בשלשה ווי"ן השנים ליסוד והאחד ללווי ותוספת וכאשר מלאנו היו"ד והיו כל אחד ואחד עמוד במקום שנים כן מלאנו האל"ף ככחוב אני אהני אהב (ושלי ח' י"ח) היה ראוי להיות בשני אלפין אלה ב אחד ליסוד והשני למדבר וכמהו ואחללך מהר אלהים ואבדך כרוב הסוכך (יחזקאל כ"ה ע"ז) והי ראוי לכחוב בשני אלפין ואל"ף בדרך נמשקל החרש ואחללך חכמה איוב ל"ג ל"ג) ולולי אשר ראינו יסודי הפעלים אהבה ואבה אונרנו כי האל"ף אין הוא מן היסוד ככחוב ואבדך כרוב הסוכך ולא ככחוב אני אהני אהב וגם כמו כן לולי שראינו יסוד הפועל עד יבשת הננים (בראשית ח' ז') אונרנו כי יו"ד ויבש נקורו אין הוא מן היסוד כאשר נאמר כי אין יו"ד יען וישן מן היסוד בראשונה יסודיהם עלו עלה (ישעיה ח' י') מחוקה שנת העבר וקהלת ה' י"א) ולולא מלאנו מן יגע יסוד הפועל אל חגבע שמה (יהושע ז' ג') אונרנו אין היו"ד מן היסוד וגם כמו כן היינו אומרים כי אין היו"ד ביבש מן היסוד לוי מלאנו בושח בושח והאחר מן יהפך והבך לנחשת ויכלו ימך בהבול ובשת עכ"ל.

דף 44 שורה 14 הלוקחים הבדלה בניבו פי' החכם פיסקאקע זל"ל לקוטי קדמוניות דף 166 ר"ל זהו פתרון דונס אשר עליו שר אחד המשררים הידוע להבדיל בין פירוש דונס לפי'

מנחם. שורה 15 **בישיבות** כן ניקר החכם הנ"ל ופי' ר"ל לפתרוניו ומרים לו החכמים היושבים

בבבל בשיבות אך חכמי נקדתי **בישיבות** כי שיר זה מוקד ביהד וב' חנועות יחד וב' חנועות ויהד

וחנועה גדלת וכן בקוגר ועפ"י נקדתי ונלה **בישיבת** שוא תחת היו"ד כף כי הכלל הוא אחר

בוכ"ל בחירק היו"ד אחריה נקתרה אך הוא היות הנושור ובאנו מלאנו שתי זנות יולאות מן הכלל

בנוע היו"ד ורבים **משיני** אדונת עפר (דניאל י"ב) **מירושחך** (דנ"י ב' י"ט) ועי' רד"ק ד' פיורדא

דף מ"ה. **בראהו לכבות** כי הרש"פ זל"ל כלומר לכל אדם נתן הקב"ה רק לב אחד אולם לדונס

ברא לבבות רבים דהיינו שהשפיע עליו שכל עולם עד שהוא כולו שכל:

